

Csángó

Moldvai magyar kulturális folyóirat

Kiadja a Lakatos Demeter Csángómagyar Kulturális Egyesület

2019. XVI. évf. 54. szám

tükör

Isten malmának kövei között

Magyarfalutól – Egyházaskozárig

A pusztinai hosszúkendő

Vissza a kilátástalanságba

Jankó Antal hitvesével és táncos párjával
1969 szeptember, Egyházaskozár

Tartalom

1. oldal	Csángó Tükör főszerkesztő – A hitük töretlen volt az Istenben...
2. oldal	Demse Márton – Nyilatkozat
3. oldal	Tampu Ferenc-James A. Kapalo – The Moldavian Csángós
4. oldal	Halász Péter – Isten malmának kövei között
6. oldal	Diósi Gábor Felicia – Szabad Urálni?
8. oldal	Halász Péter – Magyarfalutól Egyházaskozárig - Jankó Antal: Apa és fia
11. oldal	Tampu Krisztián – Mikecs László halálának történelmi háttere
14. oldal	Antal Imola – A pusztinai hosszúkendő /2. rész
20. oldal	Halász Péter – Moldvai magyar néprajzi doktorok és doktoranduszok
23. oldal	Puskás Antal – Lábnyikból-Lábnyikba 1948. 2. rész – Vissza a kilátástalanságba
24. oldal	Ábrahám Judit – Lüdérc-Kata

Impresszum

Moldvai magyar kulturális folyóirat
Kiadja a Lakatos Demeter Csángómagyar Kulturális Egyesület

Főszerkesztő: Bogdán Tibor
Szerzők: Ábrahám Judit, Csoma Gergely, Demse Márton, Diósi Felicia, Iancu Laura, Halász Péter, Keöves Ferenc, Kóka Rozália, Tampu Stelian, Tampu Krisztián, Tampu Ferenc, Puskás Antal
Design és tördelő-szerkesztő: Kelemen Gabriell
Lektor: Drabek Andrea

Elérhetőség: + 36 30 4739 570
e-mail: lakatos.demeter@gmail.com
CE/28567-2/2012

Lapunk főtámogatója az NKA

Nemzeti Kulturális Alap

Csángó tükrör

A kiadvány célja a moldvai magyarok kultúráját, művészetét, történelmét, hagyományait közvetíteni a szélesebb közönségnek.

A hitük töretlen volt az Istenben, és abban, hogy mindenért meg kell dolgozni

A moldvai magyar ősei mindig szerettek alkotni,
mintha érezték volna, hogy nyomot kell hagyni az utódoknak.

Építettek, két kezükkel munkálták meg a természet adta kincseket – fontak, szőtték, varrtak, hímeztek -, sok gyereket neveltek, akiket tanítottak otthon, mivel még iskola sem volt.

A föld volt a támaszuk, Babba Mária a titkok megőrzője. Minden napnak megvolt az értelme, minden tettnek az eredménye. Mindenkinek megvolt a helye a társadalomban, és meg volt az ideje annak, ki mikor lép egyet a társadalmi ranglétrán: keresztelkedés, bérmlás, házasság stb. A hitük töretlen volt az Istenben, és abban, hogy mindenért meg kell dolgozni. Mindennek meg volt az ára és mindenkinek a fizetsége. Tisztelték a természetet és a természet ezt megköszönte bőséggel. A megpróbáltatásoktól ugyan tartottak, de nem féltek, mert a lelkiüket tisztán tartották, felkészülve a végső elszámolásra.

A javaknak meg volt a helye és ha kellett, akkor azonnal megosztották, azokkal, akik bajba kerültek. A szeretet ereje szaporította önmagát és a tudást tovább adták.

*„Amit szerzel, amit elérsz, amit tudsz,
amit átélés, osszad meg”
Hamvas Béla*

Ez a rendszer megbomlott, amikor más gondolkodásmódot kezdtek ráerőszakolni erre a békés népre. A balkáni gondolkodásmód értékrendje a moldvai magyarokétól merőben

eltér, mégis ezt erőltették rájuk. Az erőszak, a közöny és a szertelenség egyvelege ez, ami a szabadságot ígéri, de közben a kiszámítható jövőt elveszi.

Most már nehezebb lesz a nép értékrendjét visszaállítani, de karbantartani kötelező, úgy, hogy a kor szellemében képes legyen az erényeit megtartani, a hitet megőrizni. Kellenek az irányt mutatók, kellenek a tanult és éles elméjű nevelők, kell a tiszta kommunikáció és az állandó figyelem, kellenek a vezetők.

A legnehezebb sorsot kapta ez a nép, amikor meg kell tagadnia önmagát, amikor felejteni ítéltetett. Csak bízni tudunk abban, hogy vannak már köztünk és születnek még olyan egyéniségek, akik felvállalják és folytatják az elődök küzdelmét.

*„A küzdelemből főként azok kerülnek
ki győztesen, akik jobban szeretik
a küzdelmet a sikernél”
Lucian Blaga*

Amit megtehetünk, az az, hogy tisztán tartjuk szívünket és bízunk abban, hogy a hit erejével együtt közös nevezőre tudunk jutni.

Bogdán Tibor

Moldvai csángó magyar ház belseje, festmény
Csángó Néprajzi Múzeum, Zabola

Demse Márton: Nyilatkozat

Alulírott, felülírott,
Melléírott, szélbeírott...
Gránátrepeszek közt
Napvilágot látott bogáncsfalvi,
Hideg puliszkán
És eceteshagymaszáron nevelt
Négyévtizedes
galagonyabokor...
Vallatáskor a gondolatok
összefutnak.
A toll nem engedelmeskedik
A diktált szavaknak.
Éjfélkor hétfalusi
Rendőrfogdában
Mellkasomra homokzsákon
Edzett ököl kiütösdit gyakorol.
Egy pillanatra minden megáll.
De csak egy pillanatra.
Az ütéstől vér fröccsen a falra.
Alig látok. Ólmos szemmel
pislogok.

- Ez nem nyilatkozat!
- Ordítják és eltépik.
Újabb lapot tesznek elém.
- Írjad! - ordítják ismét.
És írom...
Alulírott, mellébe, orrba vágott
Földre rogyott... elismerem...
A táskámban robbanó
Anyag van: egy fél kenyérem
Egy kés és kétujjnyi szalonna
Egy kiskanál, meg zakuszka...
- Ne azt írd! - ütik az asztalt.
Nem hallom, csak írom tovább
A végtelen nyilatkozatom...
Táskámban oldalszebében
Rongyolódott csángókrónika
"Fölöttünk a havasok"
- mutatom is.
Egyik kézből a másik kapja el.
Lapozzák, rázzák,
De abból semmi sem hull
A fényes csizma elé...

Csak úgy, magamnak
Ismétlem: "Fölöttünk a
havasok..."
Nézik. Nem jó, amit addig
írtam.
- Kezd előlről! - ordítják ismét.
Alulírott, megalázott,
szembeköpött...
Ködkígyó kúszik a szememre,
Csepeg az orrom vére.
Nem törődök semmivel,
Írom tovább, amit tudok,
A végén írva ordítok
De nem írom, nem írhatom.
Igen, ezt mégis leírom:
"Eppur si muove..."
Alulírott, megalázott
És istentől megáldott
Alulírott...

The Moldavian Csángós

'National Minority' or 'Local Ethnic'?

James A. Kapalo, 1996. MA Dissertation

James Kapaloval a '90-es évek közepén találkoztam először Csíkszeredában. Számomra nagyon érdekes személyiség volt, hiszen mint később kiderült ő angol létére bement Moldvába megismerkedni a csángók kultúrájával. Csíkszeredában élt három évig és rengeteget gyűjtött.

Ekkor még középiskolás diák voltam. Rengeteget tanultam tőle. Mindenekelőtt tőle tanultam meg a néptáncainkat. Akkor még olyan hihetetlennek tűnt, hogy egy angol ember olyan pontossággal és precizitással, mondhatom bátran tehetséggel táncolta néptáncainkat és továbbadta nekünk, Csíkszeredában tanuló diákoknak. Összefogott minket, nevelői munkáján túl táncsoprotot hozott létre, több helyen fel is léptünk, Sepsiszentgyörgyön, Zernyesten, majd Gyimesközéplokon, ez utóbbin második helyezést nyertünk. Később tudtam meg, hogy ő tulajdonképpen félig magyar, pontosabban az édesanyja magyarországi, az édesapja angliai, ő azonban Angliában nőtt fel. Magyarországon járva hallott a csángókról, mint elnyomott kisebbségről, felkeresett bennünket és úgy döntött, hogy a mesterképzésének diplomamunkáját a csángókról írja. Megtiszteltetés ez számunkra mindenekelőtt, hiszen sok újat hozott az ő meglátásával, egy kicsit nyugati szemmel és viszonylag teoretikusan közelíti meg a csángókérdést. Az ő munkájának kisebb részét már leközlöttük a Csángó Tükör korábbi számaiban (amit az ő engedélyével tettem), hogy bemutassuk, hogyan látja egy nyugati, gyakorlatilag Angliában élő ember a csángó kérdést, a körülöttünk zajló vitákat, érveket – ellenérveket és egyáltalán a mi helyzetünket a világban, a kelet európai régióban élő kisebbségek sajátos helyzetét. Úgy gondolom szerencsés dolog megismerni az ő szemszögét, mert sokkal objektívabb, mint bármely magyar vagy román kutató, lévén hogy őt nem igen kötik érzelmi szálak egyik félhez sem. Mivel technikai okokból nem tudtuk az egész művet leközlölni, lentebb szeretnénk némileg pótolni ezt az űrt, kutatása következtetéseinek a leközlésével, ezzel is gazdagítva a moldvai magyarokról szóló szakirodalmat.

[...] Következtetések

"Moldvában él egy vallási közösség, amely kétnyelvű, közülük sokan nem értik a többségi román nyelvet, mert még mindig vannak közülük olyanok, főleg nők, akik talán a helyi románok között olyan helyen élnek, amely soha nem tartozott a magyar királysághoz és nem beszélnek románul. Ugyanakkor többségük csak románul beszél. De ez a nép a nyelve által megkülönböztetve továbbra is ugyan azon néphez (a magyarsághoz) tartozik!"

A moldvai csángó közösség különálló etnikai egységet képez, amelynek határait nem a kulturális jellemzők határozzák meg, amelyeket a magyarokkal és a románokkal osztanak meg, hanem a csoportok közötti kapcsolatok. Ezeket a hatalom aszimmetrikus egyensúlya irányítja etnikai szomszédjaik javára,

valamint a román és a magyar közösség etnikai megbélyegzésével. Az "etnikai beilleszkedés" szintje, ahogy etnikai egységként szervezik őket, az a helyi körülmények függvénye. Annak ellenére, hogy gyenge szintű beilleszkedést mutatnak, és rosszul határozzák meg, azonosítják magukat, etnikai szomszédjaik különálló entitást tulajdonítanak nekik. Ez az etnikai csoport, amelyhez tartoznak, ellátja őket a "legalapvetőbb, legáltalánosabb identitással". Ezt nem szükséges máshonnan megkapniuk. A csángó azonosság az, amelyet a születéskor a környezetük előír és amit a későbbiekben megőriznek.

A moldvai csángó etnikai identitás és a nemzeti öntudat közötti kapcsolat nem követi a kelet-európai leggyakoribb mintát. Az elfogadott minta az, hogy a beszélt nyelv diktálja, melyik "etnikai csoporthoz", mely „nemzethez” tartoznak. Ez a minta nem érvényes a moldvai csángók esetében. A magyar nyelvű csángóknak a magyar nemzeti kisebbséghez való teljes körű társulásának sikertelensége elsősorban annak tudható be, hogy nem sikerült magyar nemzeti öntudatot kialakítani bennük. A nyelv nem határozza meg etnikai csoportjuk határait és hovatarozásukat és nem határozza meg nemzeti identitásukat sem. A moldvai csángók között meglehetősen különböző az identitásalakulás mintája, amely párhuzamban áll számos más, kisebb számú Balkánon és Kelet-Európában élő kisebbséggel. Az etnikai testvérek ilyen földrajzi távolsága, a bennszülött értelmiség és a helyi nyelv vagy dialektus írás-olvasásának a hiánya, az etnikai identitás és a helyi egyház befolyása miatti társadalmi megbélyegzés fontos szerepet játszhatnak egy ilyen "hibrid" (kettős) azonosság kialakulásában, amely két látszólag összeegyeztethetetlen etnikai nemzetet tartalmaz.

A "nemzeti kisebbség" kifejezés használata Kelet-Európában meghatározza a létező kisebbségi csoportok eltérő jellegét, kétértelműsége oka lehet számos kisebbségi csoport el nem ismerésének, mint különálló népcsoportnak a régióban, amelyeket jogok és védelem illet meg. Ezért állíthatjuk, hogy a "nemzeti kisebbség" kifejezés nem megfelelő az ilyen kisebbségi csoportok számára, amelyek nem rendelkeznek egyéb nemzeti öntudattal, mint a többségi nemzet. A magyarul beszélő moldvai csángók esetében is így van ez, akik az előbb említett okok miatt nem társulnak politikailag a legközelebbi etnikai csoportjukhoz, az erdélyi magyar testvéreikhez.

A terminológia, melyet olyan nemzeti kisebbségek definiálására használunk, mint a moldvai csángók, az arvaniták, a vláchook vagy a görögországi szláv makedónok, mindegyiknek van egy etnikai és/vagy egy nyelvi komponense, de még nincs nemzeti, lehetővé teszi számukra az identitás kifejezésének autonómiáját, amely mentes a nemzetállamok ragadozó nacionalizmusától, mely körülvéshi őket.

Fordította: Tampu Ferenc

Isten malmának kövei között

Kájoni Jánosra emlékezve

Elhangzott a XVIII. Csángó Napon Csíkszeredában, 2019. december 7.

Kájoni János örökérvényű munkájának, a Cantional Chatolica 2. kiadásának 300 éves évfordulója itt, a csíkszeredai Csángó Napon, jó alkalom arra, hogy néhány gondolatot megfogalmazzunk a történelme során önként vagy kényszerűségből Moldvába került magyarok leszármazottainak és a katolikus vallás, valamint az azt képviselő katolikus egyház viszonyáról.

Ez utóbbi két fogalmat nem véletlenül választottam el egymástól, hiszen a századok során ez a kettő – meggyőződésem szerint mindkét fél kárára – sokszor elvált egymástól. Erre a szomorú állapotra is utalni kívántam előadásom címének megválasztásakor.

Az ünnepi alkalommal legjobb, ha abból indulunk ki, hogy mit üzen nekünk háromszáz esztendő távolából Kájoni János? Miben nyújt példát, milyen erőt meríthetünk viszonylag rövid, mindössze 57-58 esztendő életéből, amiből tizennyolcat kizárólag tanulással töltött, mégpedig nem haszontalanul, amit mutat, hogy a középiskola elvégzése után már olyan komoly szakembernek számított, hogy a somlyói ferences rend vezetői az orgonavásárlás felelősségteljes megbízásával küldhették Brassóba. Itt és most azonban elsősorban nem az orgonaépítőre és orgonistára emlékezünk, hanem a Cantionale összegyűjtőjére, a megjelenéséhez szükséges nyomda alapítójára. Mert a XVII. század második felében ahhoz, hogy valaki katolikus énekeskönyvet adhasson ki itt Erdélyben, előbb nyomdát kellett alapítania. Kájoni János helyesen ismerte fel, hogy a protestantizmus előretörése idején a Csíkba, Gyergyóba, a különböző „Szentföldre”, valamint Moldvába szorult római katolikus székelyeknek és csángómagyaroknak milyen nagy szükségük van magyar nyelvű egyházi énekeiket összegyűjtő és megőrző énekeskönyvre. Mint Cantionaléjának céljáról maga írta szállóigévé vált soraiban: „...édes Hazámnak akartam szolgálni és másoknak is alkalmatosságot e kis munkámmal adni, hogy akadály nélkül dicsírhessek az Istent.”

„Akadály nélkül dicsírhessek az Istent.”

Vajon milyen akadályra gondolt Kájoni János?

A választ megtaláljuk abban a könyvben, amit az ugyancsak Csíksomlyóhoz kötődő Domokos Pál Péter állított össze, mégpedig a Kájoni János munkáját kottákkal kiegészítő, „...édes Hazámnak akartam szolgálni ...” című, negyven esztendővel ezelőtt – ez is évforduló – megjelent könyvének 134. oldalán. Ott arról ír a „Csángók Vándorapostola”: Kájont az indította munkájára, hogy látta „a nép kezében nincs, vagy csak szűken

van énekeskönyv”, ezért hatalmas vállalkozásához összegyűjtött „mintegy 560 magyar, 260 latin nyelvű éneket és magyarra fordította a szentmise állandó részeit”, mégpedig 300 évvel a liturgia anyanyelven való szentesített megszólaltatása előtt és azt kinyomtatta a Somlyón létrehozott nyomdájában. A románnak, vagy ahogyan maga írta olá-nak és ortodox vallásúnak született Kájoni János tehát a nyelvi akadályra gondolt, amikor nagy műve összeállításába fogott, arra, hogy „édes hazájának” népe „akadály nélkül dicsírhesse az Istent”. Márpedig mi magyarok nagyon jól tudjuk, és nem csak mi, de Antonin Dvořák cseh zeneszerző is leírta, nem véletlenül a XIX. század végén, amikor Csehország is a Habsburg birodalom része volt, hogy

„Az ember csak anyanyelvén tud az Istennel igazán kommunikálni!”. És az sem véletlen, hogy erre a Dvořák idézetre éppen a pusztinai Nyisztor Tinka hívta fel a figyelmemet. A csíksomlyói ferences rend hosszú évszázadokon keresztül szoros kapcsolatban volt a bákói ferences kolostorral és azon keresztül Moldva katolikus vallású magyarságával. A XVII. század második felében a pápa Kájoni Jánost Erdély apostoli kormányzójává, rendtársát, Tapolczai Istvánt pedig Moldva apostoli kormányzójává nevezte ki. A csíksomlyói és a bákói ferences kolostorok szoros kapcsolatával magyarázható, hogy Kájoni János Cantionalejából az Erdélyben, elsősorban a kézdivásárhelyi Kantán működő kántorképzőben nevelkedett – Moldvában diáknak nevezett – kántorok révén számos példány került a Kárpátokon túlra, és a XIX. század végéig nagymértékben hozzájárulhatott a moldvai katolikusok magyar nyelvű vallásgyakorlatának fennmaradásához. Mert a jászvásári püspökség sem volt mindig a csángók anyanyelvének ellensége. Bizonyosság erre, hogy 153 esztendővel ezelőtt 1866-ban kétnyelvű katekizmust nyomtattak lași-ban, a csak románul, vagy a csak magyarul értő római katolikusok számára.

Moldvai bolyongásaim fél évszázada során én magam nem találkoztam a Kájoni-féle Cantionale egyetlen példányával sem, igaz, hogy elsősorban nem is ezt kerestem. De szerencsésebb – vagy tudatosabb – gyűjtőtársaim, mint például Ádám Gyula vagy Csoma Gergely, talált, sőt fényképezett is ilyen könyvet. Én csak e jeles kiadvány híreről hallottam, mert jónéhány faluban emlegették, hogy nagyapjuknál, vagy nagyapjuk apókéjénél még látták, vagy legalábbis hallottak róla, hogy elvitték valamelyik házkutatás alkalmával, vagy éppen a papjuk kérte el, mondván, hogy ez nagyon értékes level, de aztán sohasem kapták vissza. Domokos Pál Péter az 1929. és 1932. évben megvalósított moldvai

útjai során, több helyen is találkozott Kájoni János sokszor már rongyosra olvasott énekeskönyvével. A szerző Moldvai magyarság című könyvének mind az öt kiadásában megtalálhatjuk az erről szóló beszámolóit. A közlés sorrendjében haladva először 1929-ben, Onyesten találkozott Kájoni énekeskönyvének három példányával, egy Varga nevű embernél. Azután az Onyest melletti Szitás és Újfalú kántoránál (deák), Gál Józsefnél akadt a Kájoni féle énekeskönyvre, valamint más, ugyancsak Csíksomlyón nyomtatott magyar nyelvű könyvekre. Forrófalván a volt harangozónál talált rá a Kájoni Cantionaléra, „s azon kívül sok régi imádságos és énekes könyvre, amelyeket ő nagy szeretettel őriz és minden szabad idejében imádkozik”. A volt forrófalvi diákot is felkereste Domokos Pál Péter, s kérte hívjon össze néhány olyan asszonyt, aki tudna neki népdalokat és imádságokat énekelni, ám az asszonyok, a paptól való félelmükben nem mertek vállalkozni az éneklésre. Az öreg diák azonban szívesen énekel néhány szentes éneket, amit harmóniumon kísért. A népdalgyűjtő szomorúan jegyezte fel: „milyen megható, hogy a Kájoni-féle énekeskönyvekben kóta nélkül található énekeket, amiket mi már rég nem tudunk, Forrófalván kell ismét megtanulnunk.”

Talán ekkor, ott, Forrófalván született meg a jeles tudósban az elhatározás, hogy ha alkalma lesz rá, a moldvai magyarok által megőrzött tudás segítségével a dallamra utaló kottákkal egészíti ki Kájoni énekeskönyvét. Erre az „alkalomra” pedig, mint tudjuk 1949-ben került sor, amikor kitétték őt miniszteriumi állásából, ahol a háborús rokkantak és hadiözvegyek sorsán igyekezett javítani. Ezért leköltözött a Baranya megyei Szárásra a Moldvából érkezett csángó telepések közé, s ott gazdálkodott, hogy hattagú családját eltartsa. Közben összegyűjtött két év alatt, három kötetre való népdalt, amíg az ÁVH – az ottani szekuritáté – börtönbe nem hurcolta. Így tudta a Moldvából és Bukovinából hazatelepült csángók között összegyűjteni a Kájoni Cantionaléban közölt énekek szövegeinek dallamait.

Visszatérve 1932-re és Moldvába, a Bákó melletti Mardzsínében is talált Kájoni Cantionalét Domokos Pál Péter, mégpedig hármat is, egy Balán Gergely nevű embernél, egy öregasszonynál és a Szent Antal tiszteletére épült kápolnában. Ami nem sok, de mégis megható, ha tudjuk, hogy a mardzsínéi csángók között ma már mutatóban sincs magyarul értő ember. A Szeret túlsó partján fekvő Diószénben négy Cantionalét talált a kutató. Kájoni énekeskönyvének a moldvai magyarok közötti elterjedtségét mutatja, hogy 1932-ben nem csak a Bákó környéki magyar falvakban találkozott vele Domokos Pál Péter, hanem a Románvásártól északra eső Szabófalva és Jugán között lévő Kickófalván is. 1932-ben még a templom oltárán láthatta Szent István magyar király szobrát Péter bácsi, Szent Péter és Szent Pál társaságában. Jó szívvel jegyezte föl, hogy az öreg Jancsó Lajos deák örömmel mutatta meg neki a Kájoni Cantionalét, s el is énekelte belőle a Szent István napjának szokásos énekét: „Ah, hol vagy magyarok tündöklő csillaga...” Domokos Pál Péter hat moldvai településen tizenhárom Kájoni-énekeskönyvet talált a XX. század első harmadában, s valószínű, hogy Csángóföldön ennél sokkal több volt használatban, hiszen

még csak akkortáiban kezdte el a jászvásári püspökség az Erdélyben képzett, magyarul imádkozó kántorok elüldözését. Fontos továbbá, hogy mind a 13 énekeskönyv az 1805-ben megjelent 3. kiadású volt, tehát a korábbi, 1676. és 1719. kiadásokból vagy kevesebb jutott Moldvába, vagy többet koboztak el és semmisítettek meg az anyanyelvű vallásgyakorlat ellenségei. Mindezt elsősorban azért mondtam el, hogy érzékelhessük: a 300 esztendeje, elsősorban a székelyföldi és a moldvai római katolikus hívek számára megjelent Kájoni Cantionale a Kárpátokon túli egyházközösségekben élő magyar hívek otthonaiban, de még a katolikus templomokban sem volt biztonságban. Jáki Sándor Teodóz atya 1983-ban egyebek mellett a következőket írta Domokos Pál Péternek a moldvai magyarok helyzetéről szóló levelében. „Az 1970-es évek elején a csángó falvakban házkutatások során összeszedték a Kájoni Cantionalé valamennyi kiadását és elégették, mint a magyarsághoz való tartozás utolsó szimbólumát. Emiatt még előttem is rejtegette az egyik csángó előéneke néni 1978-ban és 1979-ben a Cancionálisát, mint pótolhatatlan kincset a ruhásládája legaljára dugva, nehogy kitudódják és elvegyék tőle. Még a kézirat

magyar énekes füzeteket is rejtegetniük kell, mert ha megtalálják, elkobozzák.”

A moldvai magyar nyelv egyenruhás és reverendás ellenségei miatt az anyanyelv az elmúlt századok során kiszorult a moldvai katolikus templomokból, kiszorult az iskolákból, s egyre inkább visszahúzódott az otthonokba, sőt az utóbbi ötven esztendőben sok helyen már ott is csak olyan megtört állapotban létezik, mint a konyhába besettenkedő macska: félve lesi, mikor dobják ki, vagy ütnek hozzá. A nagyszülők és a szülők gyakran más nyelven beszélnek egymással, mint az unokáikkal, s az unokák sokszor nem értik, miről beszélnek anyóik és apóik. Nem ismerik anyanyelvű meséiket, népdalaikat, hagyományos imádságaikat. Így aztán könnyebben szakadnak el a szülőfalujuktól, családjuktól, s szóródnak szét szerzte a

nagyvilágban. Szerencsére akadnak a moldvai iskolákban, a magyar házakban, vagy éppen a csíkszeredai Csángó Továbbtanulók Közösségében olyan pedagógusok, akik Kájoni János szellemében – közvetve, vagy közvetlenül – ma is arra töreksenek, hogy a rájuk bízott lelkecskék „akadály nélkül dicsírhessek az Istent”, akik nem sajnálják a fáradságot, hogy megismertessék a rájuk bízott gyermekekkel múltjuk értékeit, falujuk történetét, dalait, meséit, táncait, szötteseit, s felhívják figyelmüket arra, hogy mindez megtartó értéket jelent. Mert aki megérti Kájoni János üzenetét, az rájön arra is, hogy nemcsak attól vagyunk magyarok, ha úgy tetszik csángómagyarok, hogy magyarul is értünk és beszélünk, hanem attól, hogy magyarul is énekelünk, magyarul is muzsikálunk, és magyarul is imádkozunk – amikor lehet.

Mindezt köszönhetjük a 300 esztendeje kinyomtatott Cantionalénak, és Kájoni Jánosnak is. Bár a háromszáz esztendő énekeskönyv kincsei immár éppen azokhoz jutnak el egyre nehezebben, akiknek szánta háromszáz esztendeje a románnak született, ortodoxnak keresztelt, majd római katolikussá lett, nagyműveltségű, tudós szerzetes, az „édes hazáját” és népét szolgálni akaró Kájoni János.

Halász Péter

Cristian Lisacovschi

mindenkinek aki körül vett. Az állatoknak, hogy hasznunkra voltak egész évben. A mezőnek, a kertnek, hogy a veteményesek jól sikerültek, és egész évben volt mit ennünk. Az égnek, hogy eső, napsütés és hó is volt amikor kellett. A madaraknak, a bogaraknak hogy a fákat, virágokat megtermékenyítették. Mindennek ami körülöttünk élt és mozgott. Megköszöntük. Hogy megéltük velük. Ezt az évet is, és természetesen megköszöntük a Jó Istennek. Hogy vagyunk. Egészségben. Együtt. Az év utolsó napján, lehajtottuk a fejünket, egészen a földig. És hálát adtunk. A életünkért. Esteledve, kivirult orcáinkkal, már az új esztendőre készültünk.

A kicsik csak épp annyira amennyit befogadhattak. A nagyok beleadva mindent.

Egy esztendőben, egyszer jön új esztendő! S akkor az ostort jól felkáll tákárni a derekadra, ha valami jóra való lágény vacc. A kácskét jól mág káll táncoltatni. Dá úgy mind káll. S a bikát úgy felhúzni, s a kolompot úgy mág döngátni, hoj azt higység, na itt a világ végé. Urálni káll. Hoj az új búza kihajscson, hoj az ünő borjuczon, hoj a patak ál ná apadgyan. Baj annak, akinek uráloja nám akad a föld hátán. Annak az élata baljos lesz az új ásztándóba. Úgy káll élni egy ágész kárak ásztándón hátul, hoj a lágutolsó nap, lejen ki mág uráljon. Mát az élet miscsak ilyen. Ilyán kárak. Mind egy ásztándó. Keresd fel testvéred. Keresd fel édesszüleidet. Keresd fel rég elfeledt barátodat. A szomszédod vedd észre hogy melletted lakik. Ha veszekedtél egész évben. Most itt az ideje. Hogy lezárd. Kezdd újra. Itt a lehetőség. Ha egész évben szeretted, köszönd meg most. Hogy volt kit szeretned. Körbe, körbe megyünk. Ami elmúlt, azt megköszönjük. Ami lesz, azt bizakodva várjuk. S ha hangosan, kimondjuk, hogy jót akarunk meguráljuk a jót egymásnak. Jövőre úgy lesz.

Lesz Búza. Lesz Borjú.

Lesz Gyerek.

*Biztassátok jó lágények, höjjjjjjj
Zistán tartscsa mág Házigazdáját.*

Ne ma, miscsak úgy menen lá a nap mind tennap. Lászentül. Scsenedesán. Pádíg ma, ánnak az ásztándónákes az utolsó napja. Számát adunk. Mát ma az járja, hoj mág uráljuk a másikat. Sö méges nám fájljcsük ál. A zescsénket, a hógunkat. A mámánkat s a tátánkat. A nagymámékat, nagytátékat. A szomszédokat. Komaasszonyokat, komáinkat. S ne úgy mind. Az ágész falut. Ma van az ásztándó utolsó napja. S kis-ki mindenki, mág bücszüli az ujjat. Ki búzával mág váti az utcsát, ki mág urálja, ki mindenfélja jó étávlál sö kaláscsval várja. Mát azért nohogy rosszabb leján az új mind a régi. Mondjuk ezeket nük, ott Kalagorban.

Diósi-Gábor Felicia Szabad Urálni?

Budapesten, az év utolsó napjain igyekszünk kihúzni a teendőket. Csekk befizetések, otthoni munkák, takarítás, mosás, vasalás, vásárlás. Mind-mind azért, hogy aztán nyugalomban legyünk két napig, hogy az év első napján felkészültek legyünk. Nincs adósság, mindenkit felhívtunk. Rend van. Enni, inni van. Elintézve a legtöbb teendő. Hátra lehet dőlni. És álmodozni. Mit akarnánk az új évben. Nagy bizalommal elhinni. Hogy az új évben biztosan megteszem. Biztosan meglesz. Biztosan másképp csinálom. Az év elején majd kicsit lustulva, azután belekezdve, az év utolsó napjain kapkodva, megoldjuk, befejezzük, vagy legalább megközelítjük azt amit abban a két hátra dőlt napba kigondoltunk. Hogyan ment ez sok évvel ezelőtt, ott ahol nem volt autó, az áram korlátozva volt, két szoba volt tíz gyerekre, és még sorolhatnám. Mit kívánhat ott az ember? Minden esztendőt a megköszönéssel fejeztük be. És legtöbbször azt vettem észre, hogy nem is csak az Istennek. Hanem mindennek és

Cristian Lisacovschi

Kalagorban, az év utolsó napján, a fiatalok urálni mennek. A kicsiny gyermekek, csak szürkülettől estéledig, a nagyobbacsák, hajnalig. A legények csapatba mennek, szerepeosztással. Van ostoros, aki a derekán körbe tekerve viszi az ostort, és urálás közben, a refrén elhangzásakor amikor az úraló az mondja, hogy: biztassátok jó legények, akkor az a dolga, hogy az ostort, jó hangosan megpattogtassa. A kolompos kolompol, a kecskének öltözött pedig táncot jár. A kecske feje fából van, a száját csattogtatva hangosan mekeg.

A ruhája ezernyi darab színes rongyból, papírból van, amik tánc közben jól láthatóan ugrálnak. Ha medve is van, akkor ő a félelmetes, és brummog, a dobos, hangosan dobol ritmusra.

A dobos az az évi disznó béscsikéjéből készítik.

Egy-két legény, asszony viseletet ölt, és az ő szerepük a vidámság, a bohóckodás. Az Úraló a virágos pácát viszi, ahová jutalomba kapott kalácsot akasszák, övé a főszerep. Ő szavalja, mondja az urálnivalót. Amit néha, szakaszonként megszakít egy refrénnel, amire az egész csapat hangoskodással válaszol. Egy kis ízelítő a néha száz, kétszáz, akár háromszáz soros uráloból is.

*Jó ástét-jó ástét a házigazdának,
És a házigazda asszonyának, minden scsalágyának.
Áljöttünk ábbá az új ásztándöbá, úraljuk mág.
Krivánjuk: kapjuk mág scsendességbá-békásségbá
És az Úristán szent návébá.*

Biztassátok jó lágények, höjjjjjjjjjjjj

*Az Úrgazda mikor felkött,
Bément az istáloba, ki vettá a fátáká lovait,
Fátáká mind az üst fánáka,
Serény, mind a tűz,
Felhánta a nyáráget ria,
Tiszta mázáirá indult,
Álhozott tizenkét pár ökröt,
Ső tizenkét pár ákét,
Húzott e barázdát hosszára,
Egyát kurtára, egyát mindenfálé.
Béfádtá, szép búzával,
Ső háza fálé indult*

Biztassátok jó lágények, höjjjjjjjjjjjj!

*Három ső fél hónap után,
Álment, járja mág a búzáját,
Máaszúnán zöldlett,
Közálbról sáriglott.
Bément a közápibá,*

*Ál vett e marok buzát, s hazafálé indult,
s a ház kivilágosodott.*

Biztassátok jó lágények, höjjjjjjjjjjjj

*Az Úrgazda azt parancsolta: Menjete el kovács úrhoz, s
csántossatok tizenkét pár sollot.*

*Fogadgyatok mág tizenkét pár embert,
Arassátok lá a búzáat!*

*Bal kezeikkel fogták, jobb kezeikkel aratták,
Marokból, kevékbe tették,
Kévüket asztagba, azokat bugljákba,
Ál hoztak tizenkét pár lovat.*

*Patkoikkal kiscsépelték,
Farkoikkal kiscelelték,
Filijkvál zsákokba merték,
Zsákokat a szekerekbe,
Szekerek a malom felé indultak.*

Biztassátok jó lágények, höjjjjjjjjjjjj

*A molnár mikor meglátta,
Megemelgette szép lisztes kalapját,
Akkor a malom megindult,
Ott nem folyt búzaliszt, hanem arany.
Felrakták a szekerekbe.*

A szekerek a gazda felé elindultak.

Biztassátok jó lágények, höjjjjjjjjjjjj

*Az úrgazdáné mikor meglátta,
Kitáncolt a nagykapuba,
Bévette a kemencét, scsánt e nagy kalácsot,
Mind a malom kerekje,
Kemence a kilánc szegbe behajlott.*

*Feltette a fazékra, letörött,
Feltette a tákányörá, az es káttétört,
Feltette az asztralra, s vátett ria e keresztet.*

*Álvágtá négy darabba,
Egyet adot az Úralónak,
Egyet a bikásnak,
Kettőt a másikkoknak.*

Biztassátok jó lágények, höjjjjjjjjjjjj

*Azt kívánjuk, mikor jövő idényre eljövünk,
Kapjuk meg scsendességbe, békásségbe,
Az Úristen szent nevébe!*

Biztassátok jó lágények, höjjjjjjjjjjjj

*Zistán tarscsa mág Házigazdáját!
Örömteli, áldásos és békés Új esztendőt mindenkinek!*

*A fotográfiák Luizi Kalagorban az 1990-es
évekelején készülhettek, forrás: Facebook*

Magyarfalutól Egyházaskozárig

Jankó Antal: Apa és fia

Csángómagyar paraszti önéletírások

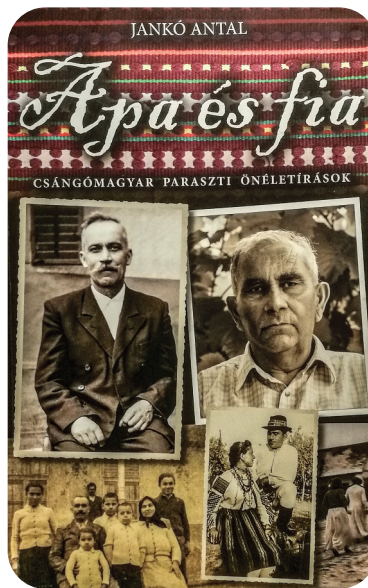
Babér Kiadó, . Bp. 2018. 326 old. és 24 kép

A két világháború közti időkben regnáló magyar kormányról kevés jó, vagy akárcsak elfogulatlan véleményt hallhattunk az utána következő politikai rendszer történéseitől, még kevesebbet a politikusaitól. De azt hiszem, még a legelfogultabbak sem helytelenítik azt a döntést, hogy több mint 150 évi távollét után hazahozták az egykor Bukovinába menekült, s magyarságukat öt nemzedéken át megőrzött székelyeket, legföljebb a hazahozatal módját lehetett jogosan kritizálni. De hát nem tudjuk, mi lett volna, ha....

Az 1940-ben hazahozott bukovinai székelyek nyomában, részben velük, főleg pedig utánuk, mintegy 150 moldvai csángómagyar család, csaknem ezer ember is velük járta történelmi kálváriájukat és áttelepült Magyarországra. Közöttük volt a moldvai Gaiceăna község akkor még Unguri, később Arini nevű, a lakói által Magyarfalunak nevezett falujából való Jankó János és fia, Jankó Antal, akik ezt a könyvet írták. De hogyan? „Habent sua fata libelli” – mondja a latin mondás, ennek a könyvnek pedig különösen érdekes a sorsa. Mint a szerzők falustársa és rokona, a könyvet szerkesztő lancu Laura költő és néprajzkutató

utószavából megtudjuk, ezt a „kétrészes”, részben egymásba folyó, egymást olykor át is fedő önéletírást Jankó János kovácmester már Magyarországon kezdte papírra vetni az 1950-1960-as években, s azt a műhelyfőlkben tartott fia elolvasta ugyan, de aztán a kézirat eltűnt, „talán hamuvá vált”. A „tettes” nem derült ki, de ha föltennénk a cui prodest? kérdést, akadna néhány „gyanúsított”. De hát nem ez a dolgunk, hanem hogy bemutassuk a 1977-ben elhunyt apa önéletírását részben emlékezetéből, részben saját egykori dajkája emlékei alapján újraírt, majd fia által saját élettörténetével kiegészített könyvet.

Sem az önéletírást kezdő apa, sem a fia nem a moldvai csángómagyar paraszti világ hagyományos életformáját élte. A szerző – Jankó Antal – egyik nagyapja tímár, a másik erdész, apja pedig a falu első, mesterlevéllel rendelkező, tanult kovácsa. Már ebből is gondolhatjuk, hogy nem olyan életsorsokról olvashatunk, amik az „egy a sok közül” kategóriába tartoznak, de ehhez még társul két rendkívüliséget jelentő tényező. A történelem, ami a maga sajátos útjain és ütvésztoin kihajtotta e két családot – a többi másfélszázal – a moldvai idegenségből az idegen otthonosságba; s másik pedig egy különös családi helyzet, amelyben az anyja által nem kívánt, sőt annak szándéka ellenére született fiúnak, bár átlagon felüli képességekkel rendelkezik, ezzel a nem mindennapi – deviáns – állapottal kell együtt élnie, dolgoznia és teljesítenie. Mindez kiváló alapanyag lehetne egy olyan szociológia, sőt manapság oly divatos „szociálintropológiai” tanulmányhoz, ha nem „paraszti önéletrajz” lenne. Így azonban az a feladat vár a recenzensre, hogy megtalálja ebben a sajátos műfajú könyvben a néprajzi

hozadékot, legalábbis igyekezzen elválasztani a tradicionális jelenségeket az egyedi példáktól.

A moldvai közállapotokról, az ott élő magyarság helyzetéről inkább csak közvetve, egy-egy elejtett mondatban megfogalmazott véleményből értesülünk, a hivatalok hosszasan húzódó, bürokratikus ügyintézéséről, az anyanyelvű vallásgyakorlat lehetetlenségéről, amit „nem lehet megszokni csak elviselni” – írja az apa, a fia pedig gyermekként úgy éli meg: „hallja, hogy beszél a pap, de számára nem mond semmit”. A történelem malomkövei közé szorultságot már nehezebben viselik közösségként és egyénileg is. Nem is csoda, hiszen négyeszeri alkalommal kerültek bele a népek nagy és kíméletlen darálójába:

egyszer az elszakadás a szülőföldtől, ami bármennyire is nem tudott „anya” föld lenni, bármilyen mostohán is bánt velük, mégis nemzedékek sorának adott otthont. Aztán az otthonnak vélt, de mégiscsak idegennek bizonyult, bácskai földön való gyökéresztés kezdetei, amit oly gyorsan és kegyetlenül tépett ki a háború által gerjesztett méltánytalanság; majd az újabb katasztrófa, amit ismét a magyarságuk miatt kellett szenvedniük a dunántúli svábságtól; végül pedig az utolsó nagy csapás, amit úgy élt meg ez az üzött, sokat szenvedett népcsoport, hogy „Rákosi elvtárs véget vetett a parasztságnak”, s mindazoknak az értékeknek, ami őket – érzésük szerint – addig is megtartotta és hazahozta. Minderről eddig – elszórt adalékokon kívül – csak a Magyarfaluuval szomszédos Lábnyikból indult s ugyancsak Egyházaskozárra került Laczkó István által kezdett önéletírásban és Mihály fia által kibővített monográfiából (Észre sem vettük, magyarok lettünk. Moldvai csángómagyarok Magyarországon I. Bonyhád 2004.) tudhattunk, s a Jankók könyve jól kiegészíti, vagy mondhatom úgy is: jól rímél – a Laczkókéval. Persze mindegyik más és más részletére emlékszik azoknak az egész életüket felfogató, óriási elhatározást igénylő eseményre, aminek csak az elindításába, sorsuk vízrebocsátásába volt beleszólásuk, a továbbiakban már a történelem hullámai hányták és vetették őket kényük-kedvük szerint.

A moldvai Magyarfalu lakossága az egyik legnagyobb és legkeletibb, kompakt magyarságú település, és különösen

mielőtt a könyv későbbi szerzője és édesapja kijöttek volna Magyarországra, az egész faluban magyarul beszéltek. Még az 1930-ban készült hivatalos román népszámlálás szerint is a 847 lakosból 843 római katolikus vallású volt, akikből 837 magyar nemzetiségű és anyanyelvű. Nem véletlenül neveztek tehát Magyarfalut még romául is Unguri-nak! Jankó János önéletírásában olvashatunk a kendertermesztésről, a fonal szövőszékre való felvetéséről a tímár- és a kovácsmunkáról, különösen a szénégetés nehézségeiről, bővebben az udvarlási szokásokról. Mindezt a maga életén, a vele történt eseteken keresztül, de az elevenen élő hagyomány törvényei szerint „... akkor ha így volt nekem, így volt az egésznek is.” A megélt élmények több finom részlettel szolgálnak, például, hogy milyen baj származhat abból, ha a leányt nem az a legény kíséri haza a táncból, aki elkérte a szüleitől, vagy miként ózdkodik a lány, hogy anyjával megbeszélje házassági szándékát. Részletesen írja le az apa lakodalmát, amire 1926-ban került sor, a kézfogótól, a leánykérőn, a papnál való iratkozáson, aztán a lakodalmi ajándékozáson keresztül a keresztapák szerepéig. Érdekes megfigyelni, hogy az iparos réteghez tartozó Jankó János és a főerdész lányának lakodalmán éppen úgy végigjárták a hagyományos elemeket, a menyasszonykiadás során a két násznagy képletes huzavonóját, az ajándékok listáját, mint a falu paraszti családjainál szokás volt.

A „paraszti önéletíró” emlékezete természetesen szelektív és legkevésbé sem veszi figyelembe a később és másfelől megnyilvánuló szociológiai vagy éppen néprajzi szempontokat, így aztán aki ilyen szemmel olvassa, sokszor a képzeletére szorul, vagy saját ismereteivel kénytelen – ha tudja – foltozni a hiányokat. Máskor viszont, saját ismeretének hézagait egészítheti ki, színesítheti, árnyalhatja az önéletíró szubjektív emlékeivel, érzéseivel, gondolataival. Különösen így éreztem ezt a várandósággal és a gyermekszüléssel kapcsolatos tudnivalókat bemutató részeknél. Számomra, aki éppen a Moldvában gyűjtött, párválasztásra és családalapításra vonatkozó anyagaim feldolgozásával győtrődöm, különösen izgalmasak lettek az önéletírásnak ezek a részei. Jankó Jánosék első gyermeke halva született, a második pedig kilenc hónapos korában halt meg. Így az ilyen nem mindennapi esetekre vonatkozó teendőkkel is megismerkedhetünk: a bába a halvaszületett gyermek után is ugyanúgy látta el az anyát, „mintha megélt lenne az újszülött”. Úgy is fizették. A második gyermeket egy akkori

gyermekbetegség járvány vitte el, mint igen sok más gyermeket is a faluból, alig győzték a sok temetést. Megtudjuk, hogy a kicsi bubának szokás szerint „felöltött temetést” rendeztek, torral, asztal-tevéssel, ami azonban nem enyhítette a szülők bánatát. A harmadik gyermekkel már több szerencsésük volt. Közben megismerhetjük a falusi bába tevékenységének részleteit, hiszen abban az időben ő volt a falu egészségügyi mindenese, akinek nem volt állami fizetése, hanem minden rászoruló család az „utolsó ellátás” után fizette. Az is szokás volt akkoriban, hogy keresztelés előtt a gyermeket nem vihették be a templomba, mert az anyja még nem volt kivatva; a sekrestyében keresztelték, ami ingyenes volt, hanem utána a avatásnak már megkérte a pap az árát, mégpedig „két megtermett tyúkot”. Ezzel azonban nem ért véget a bába dolga, mert még egy hétig ő fürdette a bubát és kente (masszírozta) az anyát. Az anyát, aki a harmadiknak sikeresen megszült gyermeke után nem akart többet szülni, de férje „akaratából” mégis megfogant, s bármennyire is igyekezett, hogy elveszítse a gyermekét, kénytelen-kelletlen világra kellett hoznia. Ez a kényszerűség azután egész hátralévő életére, második fiával való kapcsolatára rányomta a deviancia olyan jegyét, ami eltorzította az egészséges anya-gyermek kapcsolatot, s megromtatta a férjével való együttélés szépnek indult folyamatát. Ebben a természetellenes helyzetben nevelkedett és élt aztán a fiú a továbbiakban, s ha önéletírásában le is vonjuk az általa megélt méltánytalanságok olykor talán eltúlzott mértékét, ezt a súlyos családi örökséget és annak minden következményét vonszolja kellett szinte egész életében.

A családi és a történelmi körülmények ismeretében talán természetesnek is kell tekintenünk, hogy míg az apa

életírásában inkább találunk a hagyományos népeletről vonatkozó ismeretanyagot, néprajzi adatokat, a fiáiban inkább a történelmi és a szociográfiai jellegű jelenségek uralkodnak. Nagy élmény volt a vallásosan nevelt gyermek számára, hogy a templomban megértette a prédikációt, de a „vánszorgó kocsik hosszú sorá”-ban való menekülés a nyolcesztendő gyermek számára – utólag – inkább élmények sorozatát jelentett, nem pedig tragédiát, mint a felnőtteknek. Így aztán csak egy-egy kalandos esemény maradt meg az emlékezetében, például mikor egy bácskai ember kecskejátékot készített neki az öreg lúd mellcsontjából. Az Egyházasközpáron való megtelepedés nehézségei, a kitelepített svábsággal való összecsiszolódásuknak és összezőrdüléseiknek gyermekfejjel megélt részletei beleolvadtak a kommunistáknak az egész magyar parasztság felszámolására való törekvésébe. Közben belekóstolt a katonaéletbe is, de leszerelése után egyre nehezebb lett az élete a családjával, érdeklődése mindinkább beszűkült és életírásában egyre nagyobb teret kapott a panaszkodás. Maga is érzi helyzete fonákságát és a panaszkodás céltalanságát, s lemondóan vallja be: „mindezt csak azért írom le, hogy kicsit könnyítsek magamon,...!”

Élete a nyomasztó örökségű családból való kilépése, házassága után már szinte észrevétlenül simul bele az 1960–1970-es évek magyarországi termelőszövetkezeti tagság egyéniségeket

összemosó, értékkülönbségeket kiegyenlítő szűrkeségébe. Nem véletlenül, de tudom, hogy a Moldvából Egyházasközpárra érkezett csángóknak milyen nagy, mondhatni évszázados lemaradást kellett behozniuk, gazdálkodásban, életmódban, értékrendben, s becsületükre legyen mondva behozták, sőt szövetkezetük időnként még járasi elismerésben is részesült. Ebből persze az „egyszerű” tagság keveset érzékelhetett, vagy legalábbis Jankó Antal önéletírásában kevés nyoma van. Saját házuk építésének részleteiről természetes módon többet megtudunk a leírásból, mint a település vagy a termelőszövetkezet sorsáról. Ezt az építkezést pedig emberi és családi kicsinyességek, politikai súrlódások, hirtelen felemelkedett, törpe kiskirályok visszaélései, a saját ügyeskedések apró büszkeségei, a „szocialista” bürokrácia packázásaival szemben aratott kisebb-nagyobb győzelmek, vereségek kísérték. Az önéletírás az 1980-as évek végén fejeződik be, bár végleges leírásának dátuma 2014, de úgy tűnik, hogy idővel nemcsak a panaszkodnivaló fogyott el, de az önéletíró kedv sem tartott tovább.

A két Jankó, apa és fia önéletírását olvasva számos nyitott kérdés marad a recenziómban. A könyvet szerkesztő lancia Laura, a kézirat szerkesztésének és nyomdai előkészítésének alighanem körülményes és időigényes munkája mellett kevés ideje vagy energiája maradt arra, hogy a homályosabb, vagy elnagyoltabb részletek alaposabb kidolgozására, netán magyarázatára, helyismeretére alapozott kiegészítésére ösztönözze a szerzőt. Ő maga is sajnálkozva állapítja meg Utószavában, hogy az önéletírásból – mint általában az ilyen műfajú írásokból – nem derül ki, „hogymi történt az adott helyzetben a közösség egészével, „pusztán” az, hogy az adott történelmi helyzetben mi történt Jankó Jánossal és/vagy Jankó Antallal”. Ezt sajnálhatjuk, de természetesen nem róhatjuk fel sem a szerzőknek, még kevésbé a szerkesztőnek, hiszen így is elismerésre méltó, hogy szellemi bábaasszonyként napvilágra segítette ezt az értékes munkát.

*Halász Péter (1939) – agrármérnök,
ny. főtanácsos, Magyar Művelődési Intézet,
Gyimesközéplak*

Halász Péter

(Budapest, 1939. október 28.) magyar agrármérnök, néprajzkutató. Munkássága során főképpen a moldvai csángók kultúrájának, szokásainak kutatásával foglalkozó kutató a Magyar Művelődési Intézet igazgatója, a Honismeret folyóirat főszerkesztője és a Duna Televízió műhelyvezetője és főszerkesztője is volt.

Halász Péter 1939. október 28-án született Budapesten, apai ágon cipszer származású, anyai ágon pedig felvidéki nemesek voltak ősei. Losoncról származó édesapja és sajógömöri édesanyja az első világháború után menekültek Magyarországra a cseh megszállás elől, és Budapesten ismerték meg egymást. A Toldy Ferenc Gimnáziumban végezte középiskolai tanulmányait, ahol Antall József is történelemtanára volt.

Mivel részt vett az 1956-os forradalom első évfordulójára szervezett megemlékezésen, amelyen az osztályokban elénekelték a Himnuszot, priuszt kapott, és nem mehetett a tanárképző egyetemre. Így az Agrártudományi Egyetemen tanult, és 1962-ben agrármérnöki diplomát szerzett. Már középiskolásként is érdekelte a néprajz, gyakran járt gyűjtőutakra. Az 1960-as évek elejétől már szervezeten részt vett az önkéntes néprajzi gyűjtőmozgalomban. Egyetemista társaival megismerték Veres Péter és a falukutató szociográfiai írók munkásságát. 1990-es megalakulásától 2010-ig titkára a Lakatos Demeter Csángómagyar Kulturális Egyesületnek, 2011-től a Csíkszeredában megjelenő Moldvai Magyarság folyóirat szerkesztőbizottságának a tagja.

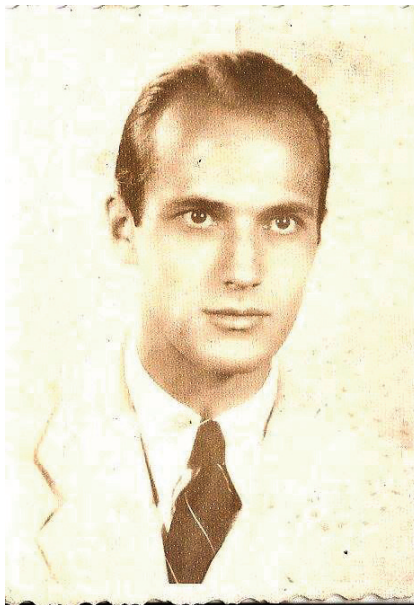
Az észak-erdélyi magyarság a második bécsi döntés és a második világháború vége között,

Mikecs László halálának történelmi háttere

1940. augusztus 30-án Joachim von Ribbentrop német és Galeazzo Ciano olasz külügyminiszter aláírta a második bécsi döntést, amelynek értelmében Észak-Erdély (több mint 43 000 km² terület) visszakerült Magyarországhoz. Magyar részről Csáky István külügyminiszter volt az ellenjegyző. Szeptember elején a magyar hadsereg csapatai már át is lépték a trianoni határokat és megkezdték a területek birtokba vételét a kijelölt vonalakig, amely korán sem volt zökkenőmentes. Sajnos a magyarországi tisztviselők („ejtőernyősök”) győzelmi mámoruktól meggyászolva olyan hibákat és túlkapasokat követtek el, amelyek kihatással voltak a háború végén bekövetkezett jelentős számú civil áldozatra. A magyar tisztiek sok esetben rendkívül megalázó módon viselkedtek a kötelező katonai behívás során a román nemzetiségű katonákkal, melyekhez sok esetben az erdélyi magyarság is asszisztált, noha Észak-Erdély akkoriban több mint 1 milliót meghaladó (40%-os) román lakossággal rendelkezett. Tetteiket javarészt a bosszúvágy vezérelte, úgy gondolták, hogy így vesznek elégtételt Trianonért, amikor pedig a háború kimenetele megfordult, a megtorlás a másik fél részéről annál vehemensebb volt.

Az értelmetlen, etnikailag motivált, több százezer áldozatot követelő tisztogatás alig egy év leforgása alatt történt. 1946 május 16. és június 9-e között a németek a magyar adminisztráció közreműködésével több, mint 130 ezer zsidót deportáltak Észak-Erdély területéről, míg ugyanez év októberében a szovjetek a románok közreműködésével hurcoltak el 25 ezer magyar férfit, benne az erdélyi értelmiségi krémjét. A következő év januárjában az erdélyi németek kerültek sorra, akik közül 100 ezer embert vittek ki Szovjetunióba - köztük gyermekeket is - kényszermunkára. Ezek az események már több mint 70 éve történtek és máig feldolgozhatatlan sebeket okoztak, amelyekről a múlt rendszerben nem is volt szabad beszélni.

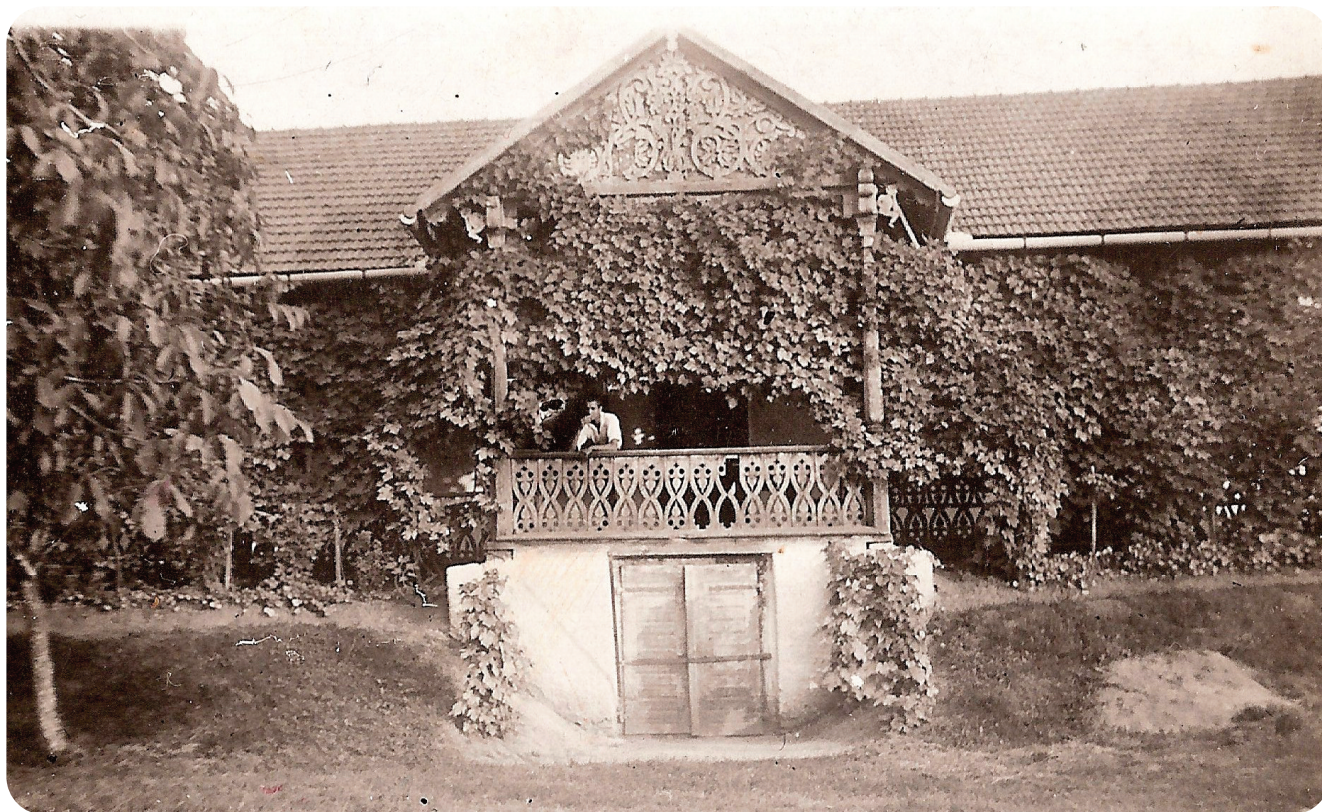
A második világháború vége felé, 1944. augusztus 23-tól a román diplomácia ügyességének köszönhetően Románia átállt Szovjetunióhoz, így Észak-Erdély lett az egyik olyan terület, ahol a szovjet hadsereg először kerül ellenséges földre. Szovjetunió célpontja természetesen Budapest irányában Berlin volt, de attól tartott, hogy a front háta mögött partizán tevékenység fog kibontakozni, ami megnehezítené eredeti elképzeléseit. A román fél ezt a félelmet játszotta ki, amikor a szovjet parancsnokság

számára listákat állított össze azokról az állítólagos civilbe öltözött katonatisztekről, akik az utánpótlás számára veszélyt jelentenek. 1944. szeptemberében, rögtön a frontátvonulás után már megkezdték a magyar civil áldozatok begyűjtését. Kolozsváron például Gheorghe Onişoru román konzul valamint Aurel Milea helyi ügyvéd segítette a szovjet katonai hatóságokat. A listákat Bukarestben állították össze, úgy, hogy az észak-erdélyi magyarságnak azt az értelmiségi rétegét is érintse, amely az 1940-44. közötti időszakban politikai szerepet is vállalt. Így kerültek fel a listára Vita Sándor országgyűlési képviselő, Mikó Imre jogász, magyar parlamenti képviselő, az Erdélyi Párt országos politikai főtitkára, Járosi Andor evangélikus lelkész, aki a vészidőszakban zsidókat mentett, Mikecs László történész, a csángó kutatás egyik kiváló szakértője, és

további olyan értelmiségi emberek is, akik meghatározóak lehetnek a következő értelmiségi generációk kinevelésében. Elvitték Kolozsvárról a református kollégium teljes tanári karát is. Hivatalosan a partizán akció megakadályozása volt a cél, de az értelmiség lefejezésével végső soron az erdélyi magyar lakosságot szerették volna ellehetetleníteni. Ehhez attól sem riadtak vissza, hogy a paramilitáris szervezetek működését is igénybe vegyék. A legtöbb civil áldozatot, mintegy 5000 civil lakost a 73 ezer fős Kolozsvárról vitték el, az áldozatok között pedig nagyon sok értelmiségi (jogászok, papok, tanárok) volt. Általánosan megállapítható, hogy onnan vittek el több embert, ahol az előrenyomulás nem volt túl gyors, ahol az ellenállás miatt hosszabb ideig megállt a front.

A deportálások sajnos sok esetben a román lakosság tevékeny részvételével (feljelentések, nyomra vezetés, hatóságokkal való szoros együttműködés révén stb.) történtek, és nagyon sok olyan ember volt a társadalomban, akik azt gondolták, hogy ez egy jó alkalom arra, hogy a bécsi döntésért mindenestül elégtételt vegyenek. Kevesebben voltak azok, akik csupán a felelősök, bűnösök megbüntetését hangoztatták. A korban a sajtónak is nagyon sokat köszönhetünk a kollektív bűnösség gondolatának meggyökereztetéséért, amelyhez a Beneš-dekrétumok jó táptalajt biztosítottak. Ha a szovjetek szemszögéből szemléljük az eseményeket, nem csak a front háta mögött esetlegesen kibontakozó partizán tevékenység volt a deportálások oka, hanem a német hadsereg visszavonulása után nagy kiterjedésű területek maradtak pusztán, amelyek újjáépítéséhez sok munkaerőre volt szükség. A lakosság begyűjtése az elején gondosan összeállított listák alapján történt, majd amikor

elfogytak a listák, gyakorlatilag válogatás nélkül szedték össze őket. Az általános gyakorlat szerint az összeszedett áldozatokat a törvényszék fogdájába vitték, ahonnan hajnalonként a Tordai úton kísérték őket több százasával Torda irányába, ahol bevagonírozás várt rájuk. Azért kellett gyalogosan kísérni őket Tordáig, mert a németek visszavonulásuk során fölszedték a vasúti síneket és a vasút használhatatlanná vált. Tordáról Aranyosgyéresen keresztül Brassó, Focşani és Iași irányában vitték Szovjetunióba a foglyokat. A magyar áldozatok esetében 1944. decemberében befejezték a deportálásokat. A német lakosság (mintegy 100 ezer fő) deportálására viszont 1945. januárjában került sor, de ennek más volt az ürügye. Mivel Románia részt vett a Szovjetunió elleni háborúban, több százezer főt kellett biztosítani jóvátételi munkára (gyakorlatilag kényszermunkára). Az erdélyi német ajkú lakosságot, a „fasisztákat” így büntették meg. Mondani sem kell, hogy a legtöbb esetben 16-17 éves fiatalok voltak a bűnösök. A túlkapasok itt sem maradtak el, előfordult, hogy valakit pusztán németes hangzású neve miatt vittek el, de sok esetben egész családokat, várandós nőket sem kíméltek. Ezekkel a szomorú emlékével eseményekkel kezdődött el a második világháború után Erdély hajdani etnikai sokszínűségének felszámolása.

A második világháborút követő zavaros átmeneti időszakban Erdély sorsát illetően több forgatókönyv is volt érvényben. A magyarok számára kecsesítő volt az a pár hónap (1944. november 14 - 1945. március 2.), amíg Észak-Erdélyben a szovjet adminisztráció volt hivatalban, mert az erdélyi értelmiség reális esélyként tekintett arra, hogy Szovjetunió egy önálló magyar-román Erdélyt hozzon létre ütközőállamként Románia és Magyarország között. Ennek érdekében az erdélyi értelmiség még baloldali orientációt is felvett, hogy jobb fényben tűnjön fel. Ezeket a reményeket a Groza-kormány 1945. márciusi hatalomra kerülése foszlatta szét, amikor a bukaresti kormány hivatalosan is kommunistává vált, így Szovjetunió sok más ok miatt is Románia javára döntött.

Leegyszerűsítve ilyen etnikai feszültségek jellemezték azt a társadalmi közeget, amelyben Mikecs László, a kolozsvári gyakorló gimnázium kinevezett tanára dolgozott 1940-től 1944-ben bekövetkezett haláláig. 1944 szeptemberében Bánffy Miklós személyes közbenjárására Dálnoki Veress Lajos hadseregparancsnok harc nélkül vont ki csapatait Kolozsvárról. A bevonuló új hatalom képviselői több ezer civilt szedtek össze október 15-én házról házra járva az utcán és vittek hadifogságba, köztük Mikecs Lászlót is. Kiss Jenő író Ithaka messze van című „krónikájában” állít emléket alakjának: „Feddhetetlensége, amire joggal lehetett volna büszke, nem valami arisztokratikus gőgben vagy prüdségben nyilatkozott meg, hanem nagy-nagy emberszeretben, mély tiszteletben mindannak, ami érték az emberben. És abban, hogy a háború aljasságaitól elborzadva egy becsületesebb társadalom igényét hangoztatta. Voltak olyanok, akik kissé fitymálólag szalonkommunistának nevezték. Pedig csak tiszta lelkű és becsületes volt, s ezt a társadalomtól is megkívánta.” Az író szintén ebben, az Erdélyi Szépművéses Céh kiadásában 1992-ben megjelent regényében örökítette meg elhurcolásuk történetét, amelyből megtudjuk azt is harmadmagával sikerült elmenekülnie a fogolytáborból. Mikecs László vakon hitt abban, hogy valami rettentő nagy félreértés áldozatai lettek és ezt hamarosan orvosolni fogják. Rendíthetetlenül hitt az emberek jóindulatában és csak a visszafordíthatatlan vég küszöbén volt kénytelen tudomásul venni a mögötte hagyott keserű élmények nyomasztó súlya alatt az emberiségbe vetett hitének értelemvesztését. Nehéz elképzelni, hogy milyen rettenetes érzések kavargtak benne, amikor látta illúzióinak szertefoszlását. Az emberek végtelen jóságában mindig hívó Mikeccsel a feldolgozhatatlan csalódottság mondhatta utolsó szavait: „Gonoszak az emberek”. Utolsó perceiben az orvosi végzettségű író, barát és fogolytársa Jancsó Béla volt mellette. Sokoldalú elképzeléseit nem tudta valóra váltani, és személyében a magyar tudományos élet fontos embert veszített. Nem jutott ideje arra, hogy

valamelyik szakterület mellett elkötelezte magát, ezen 1944. szeptember 15-én, a Bandinus-kódex elemzéséhez írt előszavában is elmélkedett. Hogy valójában történész, településtörténész, művelődéstörténész, nyelvész vagy netán néprajzkutató volt? Ha ismerjük, javarészt tudománypolitikai írásait, azt kell mondanunk, hogy a szó legnemesebb értelmében az új erdélyi tudományt művelte. Népének jelenével és múltjával, kultúrájának egészével foglalkozott, odaadó felelősséggel. S tette mindezt a legzordabb időben őszinte szándékkal Kelet-Európa népeire tekintve, a magyarság dolgait nem elszigetelten, hanem a szomszédos népekhez kapcsolatosan szemlélve (Kósa László, *Enographia* 1969.80.évf. 4. sz. p. 624-25.).

Halálát jórészt annak köszönhetjük, hogy nem engedelmeskedett a kolozsvári kiűritési parancsnak, mert erdélyinek érezte magát és szorosán kötődött az erdélyi baloldali értelmiséghez. Itt várta az új világ bekövetkeztét, amelynek felépítésében oroszlárészt szeretett volna vállalni. Jó barátságot ápolt Szabédi Lászlóval, Balogh Edgárral és Nagy Istvánnal. Együtt készülődtek arra, hogy a szovjet csapatok 1944. november 11-én történet bevonulása után kialakítsák az ideiglenes demokratikus köztársaságot. Az események háttere máig sem teljesen tisztázott és a holokauszt történetéből ismert módszerekkel hajtották mindezt végre.

Írásaiban ugyan nem találjuk nyomát a közeli vég érzésének, de szinte tudat alatt érezte, hogy kevés az ideje, amikor egy-egy írásával sietett és nem jutott ideje eléggé kidolgozni. Életműve még akkor is csonka, ha azt érezzük, rövid pályafutása alatt sok témához szólt hozzá felelősen. Legmélyebb élménye magyarsága volt és ebből fakadtak célkitűzései. Minden érdekelt, ami ezzel a néppel kapcsolatos volt, legyen az történelem, irodalom és nyelv, társadalomtudomány, néprajz vagy földrajz (Mikecsy Sándor, *Magyar Nyel* 1947. 43. évf. 1. sz. p. 239-240.). Hirtelen elröppent élete ellenére a magyar kultúrtörténetben hagyott maradandó nyomáról méltatóinak lelkes megemlékezései tanúskodnak. Csikesz Ferenc a Honismeret oldalain emlékezik meg róla. Mint mondja, élete, munkássága, hűsége, embersége, készülődése egy kimagaslóan tudományos életpályára már 1944-ben is beváltott ígéret volt. A nyolcvanas évek elejéig néhány lexikonon, Kósa Lászlón és Szabó T. Attila méltató cikkein kívül nem nagyon emlékeztek meg róla. Ha a csángókról beszélünk, Kallós Zoltán, Beke György és Domokos Pál Péter neve mellett mindenképpen meg kell említenünk. „Vele együtt egyaránt keressük, kutatjuk, szítjuk, őrizzük tovább a messzi moldvai véreink, a csángók őrtűzeit! Vigyázzuk a házitűzhelyek épségeit nyelvük-nyelvünk 2-300 évvel korábbi szinten megmaradó ékességeit, archaikus valóságát, daloló, muzsikáló tegnapjaink szívderítő közelségét az elkövetkezendőkre...”

Felhasznált irodalom

Bihari Dániel: "Teljes és azonnali leszámolás a magyarokkal!". 2016. 17. 08. 17:00 <https://24.hu/tudomany/2016/07/08/teljes-es-azonnali-leszamolas-a-magyarokkal/>
Csikesz Ferenc: Mikecs László emlékezete. In: Honismeret 1982. év 2. sz. p. 44-46
Kiss Jenő: Ithaka messze van: vallomás helyett krónika. Kolozsvár: Erdélyi Szépművéses Céh, 1992.
Kósa László: Mikecs László emlékezete. In: *Enographia* 1969. 80.évf. 4. sz. p. 624-25.

Kósa László: Nemesek, polgárok, parasztok.

Budapest: Osiris, 2003

Mikecs László: A moldvai katolikusok 1647-1647. évi összeírása. Kolozsvár, 1944.

Mikecsy Sándor: Mikecs László 1917-1944.

In: *Magyar Nyel* 1947. 43. évf. 1. sz. p. 239-240

Simon Mária Tímea: "Teljes és azonnali leszámolás a magyarokkal!". 2016. február 15. 14:55, utolsó frissítés: 14:55 <http://itthon.transindex.ro/?cikk=25799>

A kép: Mikecs László a kolozsvári ház tornácán, amelyben családjával lakott 1940-44 között.

Tampu Krisztián

A kép tulajdonosa: Gerlóczy Márton író

Mikecs László

**(Bihardiószeg, 1917. szeptember 27. – Taganrog-fogolytábor, Szovjetunió, 1944. december 4.)
tanár, történész, néprajzkutató, nyelvész.
Áprily Lajos veje, Jékely Zoltán sógora.**

Mikecs László 1917. szeptember 27-én született Bihardiószegen. Apja lépett ki elsőként a paraszti sorból elvégezve a debreceni kollégiumot és tanító lett. A trianoni békeszerződés után a család Magyarországra telepedett, de Mikecs Lászlót hatéves koráig anyai nagyszülei nevelték Bihardiószegen. Cegléden végezte az elemi iskolát és a gimnázium első osztályát, a további osztályokat az aszódi Petőfi Sándor evangélikus reál-gimnáziumban járta ki. 1935-ben itt érettségizett kitűnő eredménnyel. Az Eötvös Kollégium diákja volt, ahol több nyelven is tanult: németül, olaszul, franciául, bolgáruul és románul. 1938-ban saját költségén két hónapot Romániában töltött. Ekkor részt vett Észak-Moldvában egy szociológiai táborban. 1939 nyarán a szünidőt ismét Romániában töltötte, és egy hónapot egy román szabadegyetemen képezte magát. Mindkét út során jelentősen bejárta az óromániai vidéket, és moldvai csángó településekre is eljutott, akikről már ekkor könyvet tervezett írni. A könyv jelentős részét még Eötvös-kollégista korában meg is írta. 1940-től Kolozsváron élt, és a gyakorló gimnázium próbatanára volt. 1942 végétől 1943 májusáig a berlini Collegium Hungaricum tudományos titkára volt, de a bombázások miatt nem látta értelmét munkájának és idő előtt visszatért Kolozsvárra. 1944 őszén nem engedelmeskedett a kiűritési parancsnak és a városban maradt. Október 15-én a szovjet csapatok több ezer civilt összeszedtek – köztük Mikecs Lászlót is –, és hadifogságba vitték őket. 1944. december 4-én a taganrogi fogolytáborban halt meg. Halálát vérhas és tüdőgyulladás okozta.

Antal Imola

A pusztinai hosszúkendő

2. rész

Babes-Bolyai Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar
Magyar Néprajz és Antropológia Intézet

Kolozsvár, 2018

Első sorban úgy tűnik, fontos tisztáznom az elnevezéseket is, mivel a szakirodalomban is sok verziót találunk, és a gyűjtés során is több változatot használtak. Azt fontos elmondanom, hogy az interjúk és beszélgetések alapján kiderül, hogy ezt a kendőtípust a helybeliek nagy része egyszerűen kendőnek nevezi, és ebbe beleértene minden téglalap alakú, nagyobb méretű szövött technikával készített kendőt. A négyzet alakú, boltból beszerezhető fejviseletet ruhaként hallottam, de általában hozzátették, hogy fejkendő – hogy segítsenek nekem, mint nem helyinek az értelmezésben. A kerpa elnevezést elmondásuk szerint más, csángó falvakban használják. Ez valószínűleg a pusztinaiak székel eredetére vezethető vissza. Először azt a kendőfajtát veszem, amelynek anyaga pamut, mérete kisebb. A gyűjtés folyamán erre a következő variációkat találtam: kendő, öreges kendő, gyapot kendő. A második kategória a selyem kendők. Erre általában használják a kendőt, borandzsik kendőt; illetve ennek egyik változata, a sárga színű külön elnevezéseket kapott: sárig kendő, sárig lapi kendő, lapi kendő, sárig rakott kendő. A túll anyagból készült menyasszonyviseletet egységesen habotkendőnek nevezték. A szakirodalomban a regionális elnevezéseken kívül (dulandlé, bíbor stb.) a következőket találjuk: hosszúkendő, fejkendő, kerpa (moldvai változata a fejrevalóknak). A hosszúkendő szó felel meg az általam kutatott tárgyakra leginkább a talált kifejezések közül, amely elnevezéssel pusztinai gyűjtésem során egyszer sem találkoztam. A román szakirodalom elnevezései megfeleltethetők az általam talált variációknak. Értelmezésemben a ștergar de cap a helyi pamutból készült, régi típusú gyapot kendőnek vagy öreges kendőnek felel meg; az újonnan keletkezett selyemből készült maramă pedig a helyi borandzsik kendő, sárig kendő, sárig lapi kendő, lapi kendő, sárig rakott kendő variációinak.

2. rész

A „maramă”-ként nevezett kendők tehát finom, légies anyagúak, mivel selyemből készülnek. Presztízstüket tekintve ezek a legértékesebb darabok, és egyben a legelegánsabbnak is számíthatnak. Ezeket ünnepnapokra használják. Egyidejűleg jelen van a használatban az előbbieken kifejtett kendőfélével („ștergar de cap”). Azokban a régiókban használják túlsúlyban más típusokhoz képest, ahol az éghajlat kedvező a selyemhernyó tenyésztésre (Észak-Moldva, Dél-Kelet-Erdély, Havasalföld). Kendőcskével felerősített hajra rögzítik, sok esetben díszes gombokkal. A mintavilága elsősorban a szövés technikájára alapoz, de nem zárja ki a hímzett motívumokat sem. (Egyes vidékeken csak hímzett kendők is vannak, pl. Argeș, Vâlcea vidékén.) Felállítható néhány egységes kompozíciós kategória. Általánosan jellemző, hogy a díszítések lineárisan helyezkednek el, párhuzamos egységekben (az elkészítés technikájából adódóan). A legegyszerűbb kompozíciók ismétlődő csíkok rendszerére alapoznak, ezek csoportjának ismétlődésére. Ez a legegyszerűbb díszítési lehetőség a technikából adódóan, ezért bármely területen megtaláljuk. A másik típus, ahol a kendőnek három fő egységre osztható, szimmetrikus elrendezésű: a két végén erőteljes, hangsúlyos, a díszítmény, a közepe ilyen esetben mindig felszabadul a bőséges díszítés alól. Ennek a típusnak a kompozíciója rokonítható a katrincáéval. Kromatikájára jellemző, hogy halvány színeket használnak alapozásnak, de gyakran

díszítésnek is, a legelterjedtebb a fehér és elefántcsontszín. Díszítő szálként felhasználnak színes fonalakat is. Jellemző, hogy a rojtok végét színes kis gyöngyökkel díszítik. Az előzőekben leírt két fejrevaló közül az első viselés közben expresszív, robusztus hatású látvány szinten, míg a második, a „maramă” légies, könnyed, jelleget sugall. Mindkettőt homlokszíjjal együtt viselik; a másodikhoz használnak kis díszes tűket is. Az elsőt kizárólag gyapottból készítik, míg a második típus vegyes alapanyagú, és gyakran megjelenik benne ezüst-, és aranyszál is. Ezeket Erdélyben, Bánságban és Moldvában először kasmírkendőre cserélik (Florescu 1979). Tomida a fejrevalók közül, amelyet a főkötőfélére rögzítve használnak román területen, a következő kategóriákat különbözteti meg: „ștergar”, „cârpă”, „maramă”. Ezekről általánosságban elmondja, hogy sok hatás azonosítható be jelenlétükön, illetve intenzív közlekedésre enged következtetni kulturális javak szintjén: balkáni, keleti, közép-európai. A román területen megjelenő kendők vizsgálata alapján legrégebbi típusúnak tartja a két méternél is hosszabb téglalap alakú szőttest. Először a „ștergar” elnevezésű darabot taglalja. Állítása szerint a név balkáni eredetű. Ezt a típust általában két nyúttal szőtték, kender és pamut anyagokból, illetve Moldvában gyapjából is. Méretei általában: szélessége: 40-50 cm; hosszúsága: 200-250 cm. A régebbi darabokon csak néhány csík található díszítésként, vagy fehéren, vagy színesen, aztán megjelennek kis „alesătura”-nak nevezett minták, ami nyilván, a díszítés technikájára használt kifejezés. A díszítésben

megjelennek a színes szálak, de még mindig a fehér dominál. A selyem megjelenésével terjed el az egyik kendőfajta, amelyet románul „maramă”-nek neveznek, és sok esetben az előbbieken tárgyalt kendőfélét ki is szorítja a használatból, így például Olténiában, Havasalföldön, Dél-Moldvában, Erdélyben csak Barcaság területén. Ez a darab keleti hatásra jelenik meg. A második típusú kendőféle (románul „maramă”) selyem anyagból készül, esetenként keverve pamuttal. Két nyüstös szövőszéken szövik, jellemző díszítésmódja a csíkozás, és románul a következőképpen nevezi meg a másik technikát: „ales pe degete”. Ez valószínűleg magyarul a szálbehúzás technikája lehet. Ehhez a díszítésmódhoz fehér pamutszálat használtak, ami az átlátszó selyem környezetéből kiemeli, hangsúlyossá teszi a mintával díszített részt. Egyes vidékeken (Argeş, Muscel, Gorj) jellemző a fémszálak használata, ami Pazar díszítést láttat a kendőkön, és ezzel úgymond felveszi a versenyt a Rekecsin, Bákó vidékén készülő „sáfrányozott” sárga színű kendőkkel. A kompozíciót tekintve itt is két jellemző kategóriát sorol fel: az ismétlődő egységeket tartalmazó sorminták; illetve a két szélén hangsúlyosan, közepén ritkán mintázott szimmetriára épülő típust. Használatáról Tomida azt állítja, hogy nagyon sok variáció jelenik meg, egészen attól, hogy a két végét lecsüngtetik, addig, hogy az ellentétes oldalra csüngtetik át mindkét végét. Ez regionálisan, település szerint, alkalmától (tánc, templom), életkortól és személytől függ. Rögzítésére használatosak a díszítők, melyek egyben töltenek be funkcionális és esztétikai szerepet. Más román nyelvű területeken egységesnek mondható a kendőviselet, Erdély a kivétel a területek közül, ahol nagyon változatos jellegét fedezhetjük fel jelenlétének. Megjelenik a hasonló kinézetű kendő pl. Szebenben, Zsil völgyében, lekötött formában. Itt elnevezésében is változatosak ezek a viseletdarabok. Megtaláljuk a „chindeu de cap” elnevezést is. A Nyugati Érchegységben menyasszonyviseletként, Naszódon újasszony viseletként jelenik meg az úgynevezett „hobot”. Erdélyben is legelőször a négyzetes kis méretű kendő váltja fel ezen formáknak a viselését, melyet már lány is viselhetett, míg az előbbieken bemutatott kendőfajtákat asszonyviseletnek tartották (Tomida 1972).

A kutatás helyszíne: Moldvai magyarok

Ahhoz, hogy a pusztinai hosszúkendőről beszéljek, elengedhetetlen, hogy a vidékről mint néprajzi tájegységről beszéljek. A moldvai magyarság kutatásával viszonylag sokan foglalkoznak, foglalkoztak, de még mindig vannak feltáratlan területek.

A moldvai fejedelemség a 14. században alapult a magyar királyság keleti szomszédjában, a Keleti-Kárpátok és a Dnyeszter folyó közti területen. Államalapítás után a Magyar Királyság kitolja védelmi övezetének határait, így erre a területre elindul a kitelepítés, mely jelenség a feudalizmus korában folyamatosan jelen van, különböző mértékben. Az 1746-os Madéfalvi Veszedelem az az esemény, amellyel egy időben a legnagyobb

mennyiségű székely kényszerül kitelepedni Moldva területére. Pusztinába főképp háromszéki és csíki székelyek telepedtek be (Virt 1990: 132.). Moldva területe, etnikai, kulturális és történelmi szempontból nagyon színesnek mondható. A román közösség mellett viszonylag nagyszámú magyar, ukrán, német, lengyel, zsidó, örmény, cigány közösség is megtalálható. (Pozsony 2005:7.) Halász Péter nyelvi szempontok alapján veti fel a kérdést, hogy releváns-e a Szabó T. Attila által meghatározott három táji-történelmi tagolódási egység, miszerint a moldvai magyarság három nagy kategóriába osztható: északi-, déli-, és székely csángók. (Halász 1997: 8.).

A csángó szó etimológiájával többen is foglalkoztak,

Menyasszony nyoszolyókkal, Pusztina
Csángó Néprajzi Múzeum, Zabola

eredményként leginkább az a feltételezés állja meg a helyét, hogy a szó az „elkőszál”, „cselleng”, „csavarog” kifejezések rokon értelmű szavából származtatható. A moldvai csángó magyarok eredete körül még most is viták folynak. (Pozsony 2005:8.) Arens mutatja be a kutatástörténetet nagyobb léptékben, és ő úgy fogalmazza meg, amit lát, hogy több harmadikvilágbeli probléma látszik jelen lenni a moldvai közösségekben. (Arens 2005:344.) A moldvai magyarság kultúrájában a legtöbb archaikus elem maradt fenn magyar nyelvterületen. Ez több tényezőre visszavezethető. Nyilván az is fontos szerepet játszik, hogy elhelyezkedését tekintve peremterületen található. De mivel más történelmi hatások érték, mint a magyar nyelvterület más régióit, nagyon eltérőek a következmények is. Például a történelmi tudat ma is tagolatlan, szinkretikus; a polgári nemzet tudat hiányzik a területen, ebből a folyamatból ők kimaradtak. (Pozsony 2005:95.) Ami érdekes ilyen szempontból, hogy a kutatásom során találtam olyan pusztinai kendőt, amely régi darab, fehér alapon piros és zöld díszítést tartalmaz, és nem hiszem, hogy véletlenszerű lenne az színválasztás. Az előbbieken leírt folyamatok következménye az is, hogy a moldvai magyarok identitástudatának legfontosabb tényezője a vallás, az egyházhoz való tartozás. (Pozsony 2005:58.) Ráadásul ez a terület a román és magyar nemzetépítés ütközőzónájába került, ami szintén érdekes hatást váltott ki (Kinda-Pozsony 2005: 7.).

Gazdasági szempontból fontos megemlíteni, hogy a helységek társadalmi szerkezetében nem jöhetett létre erős polarizálódás sokáig, a társadalmi kontroll, íratlan szabályok működése miatt. És preindusztriális zónának nevezhetők ezek a magyar falvak általában a 20. század elejéig. A szocializmus hozott nagy változásokat, a hatalom erőszakosan alkalmazott kontrollt, főleg a magyar etnikumú közösségekben (Pozsony 2005: 173.). Ezekben az időkben sokrétű a változás, és viszonylag gyorsnak mondható. Így például iparosítás terén is újdonságok jönnek, ami hatással van, megváltoztatja a közösségen belüli tulajdonjogi viszonyokat, életvezetési modelleket, a társadalmi, politikai, kulturális hagyományokat, stratégiákat. Gazdasági élet terén még fontos megemlíteni a környékbeli ortodox közösségekkel folytatott kapcsolatokat, így például a gyakori cserekapcsolatot (Pozsony 2002:103.). A változások felgyorsultságával az is jár, hogy hozzájuk is eljut az individualizmus térhódítása, a társadalmi mobilitás hétköznapivá válik, a migráció elterjed, esetenként a nők is munkába állnak. Ezen keretüket úgy tűnik, szívesen költik luxuscikkre (Pozsony 2002:113.). A migráció a saját észrevételeim szerint is jellemzően jelen van például a pusztinai családokban.

Pusztina

Pusztina, táji-történeti tagolódását tekintve a moldvai csángó falvak közül a székely csángó típusú falvak közé tartozik. Pusztina falujáról a helyszínen végzett kutatások bemutatása alapján találtam információt, így például a Nyisztor Tinka munkájában leírtakból. A másik forrásom a Bartha András által elkészített leírás.

Földrajzilag dombvidék, a Szubkárpatokban található a Tázló folyó mellett. Barta szerint a magyar falvak közül egyik legfiatalabbnak mondható. A szájhagyomány szerint a 18. században érkeztek, a Madéfalvi veszedelem idején. 1960-ban csatolják közigazgatásilag Perzsoj (Pârjol) községhez (Batha 1998: 14). Az 1994-es népszámlálás szerint 700 családot, 2070 főt számoltak a faluban. A 18. századtól a 20. század elejéig nagy népröbbség volt megfigyelhető a lakosság ötszörösére növekedett. Ez a helybeli megélhetések lehetőségét csökkentette, mivel a lakók az önellátás szintjéig mezőgazdasági munkából szereztek megélhetést, így pedig a földek felaprózódtak. Emellett még foglalkoztak kiegészítésként kézműves tevékenységekkel is, pl. kosárfonás. Legnagyobb változást a szocializmus hozott, amikor a kollektivizálás következményeképpen sok munkaerő szabadul fel. Ennek következtében megkezdődik a migrációs folyamat, a férfiak környékbeli és erdélyi városokban találnak munkalehetőségre, ahonnan vagy ingáznak haza naponta, hetente, vagy több esetben oda is költöznek családotól. A '60-es években beinduló kőolajipari kitermelés szintén lehetőséget jelentett munkahely terén. Az 1970-es években az a folyamat is megindul, hogy a fiatalok továbbtanulás céljából hagyják el a falut. Az elvándoroltak esetéről is elmondható, hogy többen hazatérnek,

Moldvai csángó asszonyok, hosszúkendőben
Néprajzi Múzeum, Budapest

de ha nem is véglegesen, az ünnepekkor rend szerint hazlátogatnak, és nagyobb eseményeiket otthon szervezik meg (Nyisztor 2013: 17).

Moldvai csángó női viselet

A moldvai magyar viseletkutatások közül elsősorban említem a Kós Károly – Szentimrei Judit – Nagy Jenő kutatásaiból összeállt *Moldvai Csángó Népművészet* c. összegző jellegű kötetet. Kis terjedelemben, nem részletező módon Domokos Pál Péter és Lükő Gábor köteteiben is találunk ebben a témában említést. Domokos Pál Péternél megjelenik a viselet fontos reprezentatív szerepe (Domokos 2001: 415.).

A Magyar Néprajzi Lexikonban a moldvai csángó viselet szócikk alatt azt találjuk, hogy régies erdélyi viselet elemeit őrzi, de felfedezhetőek kelet-európai, balkáni hatások is rajta. A női viselet alkotóelemei: fejrevaló, ing, pendely (az utóbbi kettő legtöbb esetben egybevarrva), öv, katrinca vagy fóta, bernyéc, esetenként bőr melles/szokmány (Kósa 1987:632.).

Nagy Jenő állítja, hogy a viseletükről egy fajta büszkeség olvasható le, ami által őrzik az emléket annak, hogy honnan jöttek. A viselet alakulásában nyilván, nagy szerepet játszik a gazdasági tényező, valamint itt bejön az a szempont is, hogy egyházpolitikai érdek volt, hogy a magyarokat megkülönböztessék az ortodoxoktól, ezért támogatták „felülről” is a viselet formájának megtartását. Természetesen, a más etnikumokkal való együttélés is hatásként sorolandó fel (NAGY 1981: 363.) A csángó mezőségről azt írja, hogy nincsenek nagy különbségek, a székely csángóknak viszont vannak nagyon jellegzetes darabjaik, melyek székelyföldi örökségnek mondhatók. Ilyenek például a csepesz, rokokya, cedele, harisnya (NAGY 1981: 364.).

Szintén a *Moldvai Csángó Népművészet* c. kötetben ír Szentimrei Judit a Szöttesek cím alatt arról a jelenségről, hogy a moldvaiak olyan szempontból kitaróan ragaszkodnak hagyományaikhoz, hogy például a fiatalok, függetlenül attól, hogy már nem használják napi szinten a viseletet öltözködésre, szívesen

tanulják felmenőiktől a szövés technikáit, és vándorlásaik során az új, tanult módszerekkel bővíti ki addig használatos tudásukat. Beszél arról, hogy észlel egyfajta változást, miszerint az 1970-es évekre a fehér szőttés fejrevalók nagyrészt eltűnnek. Például 1953-ban például a Gyoszenban tartott búcsún csak három személy viselt bolti „tulpános kendőt”, majd 1973-ban csak három öregasszonyon lehetett látni fehér, régi típusú kendőt (SZENTIMREI 1981:180.).

Lükő Gábor kitér a fejrevalókra, említi, a lészpedi jellegzetes főkötőformát, a csepeszt – amit egyébként Pusztinában is használtak, adatközlőim elmondása szerint. Lükő leírja, hogy ez a forma a székely csángók körében elterjedt, „Kalugarénben” is viselik az idősek. Párhuzamba állítja más területeken megjelenő hasonló formákkal: a gyimesivel, a csíkival, a háromszékiel és a biharival. Ezek a székelyföldön a 18. században elterjedt használatban lehettek szerinte, míg Moldvában a 19. században is jellemző volt. A fejfedők közül a kerpáról állítja, hogy Kalagorban például kockás mintázatú volt, és feltekerve hordták konty köré. Beszterce vidékén pedig nagyobb volt a kendő, mert karikára fonják fel a haját. Majd ezt a kendőformát felváltja a bolti, amit tulpánnak neveznek (LÜKŐ 2002: 95). Nagy Jenő is említi ezt a folyamatot, a főkötőkre alkalmazva. A főkötő egyik formája, a székely csepesz fennmaradt Lészpeden és a Tázló mentén, majd később felváltotta a gyári kendő, a tulpán (NAGY 1981: 371.).

Nagy Jenő a fejviseletekről elmondja, hogy hatások szempontjából érdekes rétegződés figyelhető meg a moldvai magyaroknál, miszerint a török uralomból is őriz elemeket, a környékbeli etnikumokéból is merít, így a román hatás is észrevehető rajta. A fejen használt viseletdarabok az érzelmek kifejezésére leginkább alkalmasak a hagyomány szerint, és a párválasztásra használatos eszközöknek nevezhetők. Leírása szerint a templomba nő fejfedő nélkül nem mehet be. Fejrevaló viseletek közül a következő nevezetűeket említi: „keszkenő”, „ruha”, „kendő”, „tulpán” (NAGY 1981: 370.). Ezek viselete társul a következőkkel: „féz”, „csepesz”, „fükötő/fékötő” (NAGY 1981: 365). A kerpa a másik fejre való kendőforma, amellyel a kerek kontyot tekerik be, turbán-szerűen. Nagy szegyennek számít az, ha az asszony a haját láttatja. Ünnepeken a két vége lógott, munka közben gyakorlati okokból feltűzték, hogy ne zavarjon (Nagy 1981: 371.). Petrás Ince János a levelében a következőt közli a moldvai magyarok fejviseletéről: „fejük fehér len kendővel mindenkor úgy be van burkolva, hogy csupán ábrázattok ismerhető...” (Domokos 1978: 1236.).

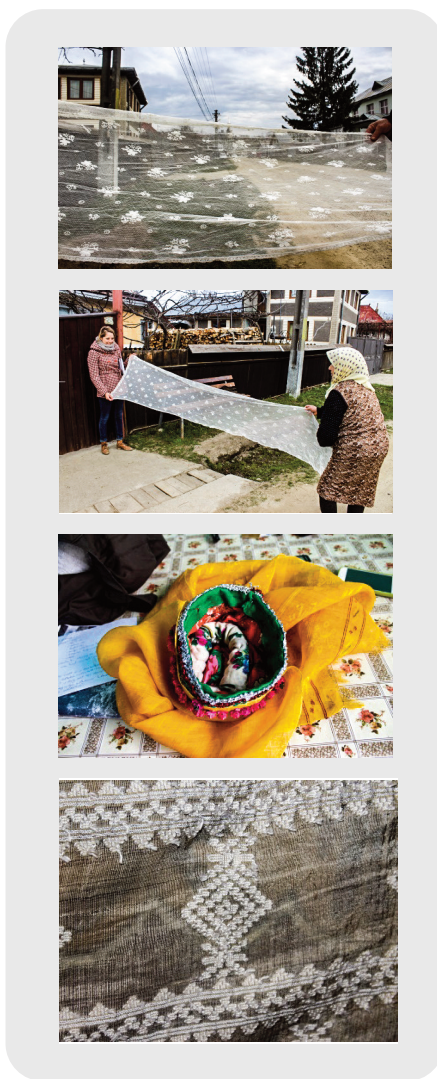
A kendőről Nagy Jenő a Moldvai Csángó Népművészet kötetben azt mondja, hogy csak az asszonyok fejrevalójaként jelenik meg, 2 méter, vagy ennél hosszabb méretre, és szövött/hímzett végű.

Anyaga vagyoni helyzet szerint lehet: gyapot, selyem, színes selyem – „metásza”; fejtő „árncs”, vagy cigája gyapjúfonal. A 1940-es évektől tiszta hernyóselyemből készítik, az anyagát is házilag állítják elő. Gyapotkendőből minden asszonynak 2-2 volt általában, selyemből viszont csak egy. A leányok kendői kisvégűek, míg az asszonyokéi nagyvégűek voltak. Hideg esetén az arc mellé bedugják a végeit. Újabban csak ünnepekkor teszik fel (Nagy 1981: 370.).

Szentimrei a szövés technikájára tér ki alaposan a kendőknek. Leírja, hogy a csángó szőttések, hímzések azt az időt tükrözik, amikor egy elkészített darabnak elsődleges célja a funkció, és nem a díszítés (SZENTIMREI 1981:180.). Magyar nyelvterületen ritkának mondható az is, hogy ilyen sokáig őrizze valamely csoport a viselet archaikus formáját, amikor kizárólag házi szőttés elemekből tevődik össze, és ilyen formában a legkevésbé szabott darabokat használják az öltözködésben (SZENTIMREI 1981:181.). Ilyen formában a hosszúkendő is az ősi, anyag diktálta viselet emlékét őrzi. Elemek, hatások érdekes vegyülését is felfedezhetjük a kendőhasználatban: a nyugati és délkeleti elemek együttesen kapnak helyet a helyi használatban (SZENTIMREI 1981: 261.).

Szentimrei Judit közöl adatot a hosszúkendő szövésről: különböző típusú szőttések készítéséhez különböző eszközökre van szükség. Felsorolja a bordatípusokat, ez alapján a kendőszövésre a hatodik típust használták, a „hosszúpásmás” bordatípust, melynek mérete 6x70 cm. (Szentimrei 1981: 213.). Szentimrei leírásában a következő elnevezéseket találjuk az új menyecske befőtt hajára rögzített kendőre, amelyet a lakodalom estéjén, a „felkerpázás” alkalmával tesznek fel először, majd a sírba is magával visz a tulajdonos: „kerparuva”, „kerparuha”, „kerpa”. A „fejér kerparuvát” régebb virágos kenderből készítették, vagy finom lenből,

melynek a végébe néhány gálicos sárga fonalat szőtték. Egy motollából három 140x40-es kerpa szőhető leírása szerint, tehát 12 pásmás a felvetés. A fiatalok tiszta gyapotból, három nyüstön, magából mintázva szőtték. A végeken rend szerint veres a csík, és középen keskenyebb, kék színű. Az idősebbek kendőszállal szövik az anyagát, de már metászával hímzik, díszítik. A második világháború előtt könnyen beszerezhetővé válik a fejtő, így színesednek a kendőfélék is. Különbséget észlel a korábbi viselési forma és az új között, miszerint régebb karikóra csavarták, újabban már csak karikóra tűrik. Az újasszony a kerpáját a rokonoktól kapja ajándékba. Viselésére pedig az jellemző, hogy inkább nyáron napsütés esetén, illetve télen, hó esetén használták. Aki megteheti, a kerpára „boradzsikot” köt.

Például Bogdánfalván megfigyelte a jelenséget, hogy az idősek hétköznapi is használják, míg a fiatalok csak ünnepnapokon teszik fel (Szentimrei 1981: 265.).

Ugyancsak Szentimrei Judit megkülönbözteti az előbbieken bemutatott fejrevalóktól a kendőt/hosszúkendőt. Ennek tulajdonságaként felsorolja, hogy „van három és fél sing is”. Korosztálybeli különbségeket is leír: az öregek csak fehérét viselnek, a fiatalok kendője szedett végű. Gyoszenben már ebben az időben a fiatalok nem használták a fejrevalók ezen formáját, csak az idősek. Arról az időről, amikor aktívan használták öltözetdarabként a kendőt, leírja, hogy viselése függött évszaktól, hangulattól, alkalomtól. A hangulatjelző funkciójára olyan példát is hoz, miszerint „felvetett végű kendőben vígságba mentek”, a leeresztett végű kendő viszont nyugalmat, komolyságot fejez ki (Szentimrei 1981: 266.).

Szentimrei a Moldvai Csángó Népművészet kötetben találunk információt a szövéshez használt alapanyagokra is, melyek közül témámhoz fontos beszélnem a selyemről. Szentimrei szerint alapvetően a kenderszövéshez a hagyományosan természetesen anyagokat használták (kender, len, gyapjú, később gyapot) egészen a 20. század elejéig, amikor elkezdnek selyemhernyó tenyésztéssel foglalkozni ezen a vidéken is. Állítása szerint ez a folyamat akkor indul el, amikor a gyapot nehezen beszerezhető anyaggá válik, 1930 körül. Bogdánfalvára például 1947-ben kerül be. Itt eltérően alakul a használata: az öregek csak díszítésre használják (kihímzik a szőttéseket); a fiatalok a kendő anyagát keverve állítják elő, tehát a selymet szövésre használják; és a még fiatalabbak egész kendőket készítenek kizárólag selyem anyagból. Állítólag az 1950-es években a jó szövőasszony nem csak szövő, de tenyésztő is a selyemhernyót, fel is dolgozza a selymet. Szentimrei moldvai gyűjtése alapján a selyem előállításához a hernyót hat hétig táplálja eperlevéllel, majd két hét az a periódus, amíg gubózik a hernyó, majd a napra téve megvárja, míg a hernyók kipisztulnak, csak néhányat tesz el „magnak” (mert egy 500-at tojik); majd a gubókat forró vízbe teszi, egyszerre 50-70 darabot. Ez után kezdődik a motringolás, majd a feldolgozás. Ezt az anyagot eleinte csak vetülékként használták, majd csak később kezdték felvetésként is. A kendervetések ritkulásával a hasonló tapintású műszál is használni kezdik, egyfajta műselymet. (Szentimrei 1981:194.) A selyemkendő megjelenéséhez szükséges anyag a mai Románia területén először Erdélyben és a Bánságban jelenik meg. Ide valószínűleg a törökök által kerül be, a 18. század folyamán. (Câmpian 2018). Tomida a népviseletben használt anyagok közül említi a selymet is, mint kendő alapanyag. Állítása szerint a nemesek rétegétől kerül át paraszti használatba, a paraszt asszonyok elsajátítják feldolgozását, és egész széles körben elterjed használata például Muscel, Gorj és Câmpia Dunării területeken (Tomida 1972:91).

A moldvai csángók hosszúkendői a szokásleírásokban

A szokásleírásokban érdemes még a kendőhasználatnak utánanézni. Ilyen szokásvizsgálatok a moldvai magyarok körében születtek például Domokos Pál Péter, Nyisztor Tinka, Virt István, Dr. Kós Károly, János-Szatmári Ildikó kutatásai nyomán. Téma szerint nyilván, lakodalmi és temetkezési szokásokban találunk kendőhasználatra vonatkozó információkat, ahogyan fentebb

kitérek rá, a fejrevalók mindig erős kommunikációs szereppel bírtak hagyományosan, így az átmeneti rítusokban a fejviselet is kifejezővé válik. Nyisztor Tinka a pusztinai temetés témájában készült tanulmányában leírja, hogy a faluban az emberi élet fordulóihoz kapcsolódó szokások mindig kötött „forgatókönyvre” épülnek; így determináltak a cselekvések, tárgyi kódok, tér-, és időhasználat. (Nyisztor 1997:106.) János-Szatmári Ildikó Külsőrekecsin, Klézse, Somoska területén végez kutatásokat, lakodalom témában. Leírása szerint a lakodalmak három napos időintervallumot foglalnak magukba. (János-Szatmári 2002:111.). A három napos ceremónia utolsó napján, vacsora után kerül sor a felkerpázás rítusára, ami jelképiségében a szüzesség elvesztésére tesz utalást. A felkerpázást kizárólag férjes asszonyok végezhetik. Ez képezi a két állapot, szerep közötti átmenet megvalósulását (János-Szatmári 2002:115.). Domokos Pál Péter egy trunki lakodalmat ír le. A felkerpázás menetéről a következőket találjuk: lakodalom után hétfő reggel a keresztanya néhány asszony kíséretében a menyasszonyhoz menve bekontyolják, és kerpába öltöztetik a menyasszonyt. Ezidő alatt a zenészek keserves dallamokat játszanak az ajtó előtt, miközben kint a völgyény kucsmájáról a keresztapa eltávolítja a pénzeket, virágokat. Az új pár együtt vonul ki az udvarról, miközben puskalövéses sülnek el a háttérben, ezzel jelképezve a szüzesség elvesztését. Ekkor az új asszony a „felkerpázást” végző asszonyokat és az apósát, anyósát megajándékozza „servetekkel”, és „csókos pohárt” ad nekik. A zenészeket is megkínálja, és a lányságához köthető tárgyakat szétszítja a lánybarátai között. Majd bemegy, berendez a szobát, ahová be fog költözni, és este újra folytatódik mulatsággal az esemény (Domokos 2001: 471.). Dr. Kós Károly 1949-ben figyel meg és ír le lakodalmakat Bogdánfalván, Trunkban, Klézseben, illetve említi Lujzikalagori és Lészpedi adatokat. Tanulmányában a fejviseletről vonatkozó információkat kerestem. A lészpedi főkötőkről említi, hogy a völgyény csináltatja a főkötőt a menyasszonynak. A kendőkről azt írja, hogy egy asszony tulajdonába Lujzikalagorban egy asszony 10 kendő, (fehér fejkendő); Bogdánfalván kendő (fejre), 5-6 tulpán (bolti tarka fejkendő) 10 kirpa (fejrevaló) tartozik (Kós 1997: 79). A lakodalom leírásánál lehet találni a menyasszonyi fátyolviseletről vonatkozóan – a leírás szerint a nászmenet amikor a templom kapujába ér, ott a menyasszonyra fátylat tesznek. Majd a templomból való kijövetel után egy érdekes szokáslemre tesz említést, de nem mutatja be pontosan, miszerint a házba érve a menyasszony sír a lánybarátai jelenlétében, a legények a ház közepére viszik, ahol a keresztanya felfátylazzá (Kós 1997). A csángó papság írása szerint betiltja a '20-as évektől a nagylányok „gecás” hajviseletét, a kontyot, amire nagyfejű gombostűvel fogatták fel az apró gyöngyökkel kivarrt kendőcskét, azóta jött be a művirágkoszorú használatba (Kós 1997: 86.). A lészpedi halottas szokásokról azt említi, hogy az asszonyokat konttyal, főkötővel, vastag fehér gyapotvászson kendővel temetik (Kós 1997: 93.).

(befejező rész a következő számban)

Kerpa – hosszúkendő

**Kerpa ruha nehéz gúnya, kerpa ruha nehéz gúnya,
Mert azt a bú földig nyomja, mert azt a bú földig nyomja.**

Ez a híres, az internetet is bejárt kép ezeket a fázisokat mutatja be. Forrását még kutatjuk.

A fehér néha sárig, néha alsó részén díszített hosszúkendőt értik alatta. A kendő viselésének több része volt. A kendő alá tették a gyecára, a fonott hajukra egy kör alakú fadarabot, a kerpát (körfát), arra csavarták a ruvát (ruhát, egy kiskendőt), ami csak ezt a részt takarta el, majd arra terítették a hosszúkendő ami sokszor akár a lábukig is leért. Egy időben maguk készítették, a saját természetű és szövésű selyemből, amit a hiuban, a padláson

neveltek. Ezeket váltotta fel a máshonnan hozott diszes kiskendő a tulpány. Minden faluban másként használták kerpa szót a köznyelvben. Balról: a fonott haj, a gyecca látható, amint már rá van fonva a kör alakú kerpafa. A második, ahogy azt a kerparuvával körbe fonják, eltakarják, majd a hosszúkendő kerül rá, ráterítik. A jobb szélső asszony kezében látható mindaz ami a kendő alá kerül. A kendőket mint itt is látható az alsó részén díszítették, falvak és más meghatározó motívumok szerint.

(szerk.)

Moldvai magyar néprajzi doktorok és doktoranduszok

Nem csak a néprajztudománynak, hanem a moldvai magyarok sorsáért felelősséget érző embereknek, különösen pedig maguknak a Moldvában élő magyaroknak is számon kell tartaniuk azokat a közülük való, hagyományos kultúrájukat felkutató és közkinccsé tevő, a tudományos életben doktori fokozatot nyert, vagy afelé tartó személyeket, akik nyomán egyre többen tekinthetik értéknek a moldvai magyarok által őrzött és az egész magyarság közös kincsét jelentő hagyományos műveltséget. Róluk – Nyisztor Tinkáról, Iancu Lauráról, Tímár Karináról és Trunki Péterről szól ez az írás, akik közül ketten már megszerezték a doktori címet, ketten pedig most fáradoznak a megszerzésén. Mind a négy néprajzi doktor és doktorjelölt néprajztudomány és a csángó sors más és más szeptét választotta kutatása tárgyául, ami azt mutatja, hogy bőven van és a továbbiakban is lesz feladat a térség néprajzi és talán egyre inkább szociológiai kutatásához.

Dr. Nyisztor Tinka

Nem a sikeres emberekről közismert szóhasználat mondatja velem, hogy a Tázló menti Pusztinában 1957-ben Dani névvel született, de valami túlbuzgó hivatalnok által Nyisztorra, sőt még románosabban Nistorra torzított nevű Nyisztor Tinka már gyermekkorában kivált társai közül. Az általános iskolában is, ha nem egyébbel, hát azzal, hogy a városbeli kórházban ráragadt néhány román szó segítségével osztálytársai segítségére lehetett egyben-másban a magyar gyermekeket román nyelven tanító iskolában. Később népszámlálási biztosként másodmagával nem volt hajlandó románnak beírni a magukat magyarnak valló falustársait, emiatt kiszorították a tantestületből. Sepsiszentgyörgyre költözése után, számítógépes programozóként Gazda Klára, Kósa-Szántó Vilma népművészeti előadásain ismerte föl a hagyományos csángó műveltség értékeit, ami bizony nem volt jellemző az Erdélybe került moldvai csángók többségére. Tinka azonban hozhatott magával valami genetikai készletet a szülői házból, hiszen nagyapja, Keszáp István a parasztlelet rendjét nagyszerűen átlátó beszélgetőtársam volt; édesanyja, Keszáp Ilona pedig nagytudású nótafa, tehetséges népi mesemondó, aki szívesen megosztotta tudását a hozzá látogató néprajzi gyűjtőkkel, kutatókkal.

Ezzel a hazuról hozott értékrenddel Nyisztor Tinkának hamarosan tapasztalnia kellett, hogy Romániában sem a politikai, sem az egyházi vezetők nem veszik komolyan az 1990-ben meghirdetett „demokráciát”, vagyis népakaratot. A diktatúrában nevelkedett előjárók még tárgyalópartnernek sem tekintették a csángómagyarok szószólóit. Tinka is meg tapasztalhatta, hogy – mint megfogalmazta – „milyen csúnyán

elbántak azokkal, akik aláírásukkal kérni merték azt, ami jogosan jár nekik. Láttam, hogy diploma nélkül nem tudok segíteni nekik a papokkal szemben”. El kellett tehát indulnia az – elvileg legalábbis – minden felelős külhoni magyar értelmiség útján, amire Domokos Pál Péter így emlékezett: „Már akkor [1924] éreztem, hogy nekem tanulnom kell, mert a népemet nagy veszedelem fenyegeti az új világban, s hogy az ember menthesse valamiképpen, ahhoz fel kell készülnie.”

1990 őszén a már betelt létszám ellenére Nyisztor Tinka bekerült a Budapesten működő, külhoni magyar diákok fölzárkózását szolgáló Nemzetközi Előkészítő Intézetbe, ahonnan aztán az ELTE néprajzi szakát választotta. Keserves évek következtek számára, amíg behozta azt a hatalmas hátrányt, ami szülőföldjén érte, ahol nem tanulhatott anyanyelvén, nem ismerhette meg a magyar művelődés alapjait, sőt nélkülöznie kellett a társadalmi élet szülőfalujában megszokott hagyományos rendjét is, ami megkönnyíti az életben való eligazodást. Később – már néprajzosként – így emlékezett erre az állapotra: „Itt nálunk nem sokan ismerték, hogy mi az a depresszió, stressz (...) A hagyományok elhagyása ezzel jár, mert állandóan ki kell találni, hogy merre menjünk. Gondolkodni kell, mit csináljunk, ha nem a kitaposott ösvényen járunk.” Bár sokan segítettek, nem volt könnyű számára az az öt esztendő, amíg a diplomát kezébe vehette.

Tanárai biztatására beiratkozott a „doktori iskolába”, s elfogadott egy svájci ösztöndíjat. Egy évig Bukarestben tanult, aztán Svájcban, de rendszeresen hazajárt Moldvába „terepezni”, vagyis hogy gyűjtse csángó népe hagyományos műveltségének emlékeit és folytassa a moldvai magyarok anyanyelvű vallásgyakorlatához való jogaikért vívott harcát. A két terület – a néprajztudomány és az emberjogi küzdelem – csak látszólag különböző dolog, az élet valóságában

éppen hogy egymásra épülnek. „Hiszen – mondotta egy ízben Benkei Ildikónak –, hiszen csak akkor tudok (...) érvelni, ha nagyon tisztázom magam a tudnivalókkal. (...) Nekem ne mondja meg (...) se a papp, se a tudós a román vagy a magyar akadémiairól, hogy mi vagyok...” Ehhez a harchoz persze szüksége volt ahhoz az érzelmi feltöltődéshez is, amihez Svájcban jutott, ahol tapasztalhatta, hogy a különböző „együttélő” nemzetek tagjai egy valóban demokratikus hagyományokkal rendelkező országban jól megférnek egymással, ha egyik sem akar a másik fölé kerekedni. Ezek nélkül a tapasztalatok nélkül aligha tudta volna meggyőzni igazáról Bukarestben a – különben svájci születésű – pápai nunciust. De amikor a Vatikánban járt a pusztinai asszonyokkal, ott már nem volt elég a pusztai igazság, mert nagyobb ellenerőkbe ütköztek.

Készülő doktori disszertációja konzulense, az etnográfus professzor dr. Kisbán Eszter irányításával hamar rátalált arra a helyzetének, érdeklődésének leginkább megfelelő témára, amiben kibonthatta és megmutathatta képességeit és tehetségét. Ez a téma pedig a moldvai magyarok táplálkozásának néprajza, amihez aztán hűség is maradt a mai napig.

Munkásságának eredményeként sikerült meghatározni a moldvai magyarok táplálkozáskultúrájának legfontosabb ismérveit és elemeit. Ezek nem annyira sajátosan a moldvai magyarsághoz kötődő jellegzetességek, hanem inkább a Kárpát-medence, vagy Kelet-Közép-Európa jórészt középkori, de mindenképpen évszázadokkal ezelőtti öröksége. Ahogy a moldvai magyarok folklórja – ének- és táncművelése –, valamint tájnyelve a korábbi magyar művelődés emlékeit őrzi, úgy az ételek, az ételkészítési- és az étkezési szokások is ennek a hagyománynak az emlékeiről szólnak. Ilyen a „középkortól fővő kása” – vagyis a puliszka; a növénylevélbe csavart ízesített, zsíros kása, a galuska; a különféle sebes (savanyú) levesek; a rántás sajátos szerepe: nem sűrít, hanem ízesít; ilyen az ünnepek alkalmával a kenyeret pótló, később inkább csemegeként fogyasztott kukoricalepény, a pitán; továbbá a szőzsa és tartósításra használt, azon a tájon gyakori természetes sósvíz. Nyisztor Tinka táplálkozástudományi kutatásai eredményeként számos kisebb-nagyobb tanulmányon kívül két rangos kötete látott napvilágot. Az egyik társszerzővel összeállított „szakácskönyv”, ami 140 „csángó” receptet tartalmaz az *alivánkától a zuffáig* – az előbbi aludttejjel és kaporra készült, tepsiben, esetleg káposztalevélen sült kukoricalepény, az utóbbi megtört kendermagból készült túroszerű habot jelent. Mint a könyv társszerzője, Pákozdi Judit írja: „Moldvában még soha, senki nem írt le receptet, kézzel írott feljegyzések sem forognak az asszonyok között, soha nem is főztek kötött szabályok szerint. A családok összetartásában, a háztartásvezetésben, sütés-főzésben a szokás, a hagyományok követése és az Isten segítette őket.” A könyv tehát több tekintetben is újdonsággal szolgál a moldvai magyarokkal foglalkozó néprajzi irodalomban. Nyisztor Tinka doktorátusát irányító dr. Kisbán Eszter professzor emeritus professzorasszony szerint pedig: „A moldvai magyarok étkezési szokásai olyan őriztek meg máig, amelyek (...) korábban az európai táplálkozáskultúra, gasztronómiai alapjainak tartoztak”. Nyisztor Tinka és Pákozdi Judit könyve tehát az európai táplálkozáskultúra olyan mélyebb rétegeit mutatja be,

amikről a Kárpát-medencén belül élő magyarságnál immár csak nyomokban található emlékeket. Ilyen középkori eredetű a kása, ami puliszka formájában kerül ma is a csángó családok asztalára, s azt olvashatjuk róla, hogy „...nem arról híres, hogy nagyon illatos, vagy ízes lenne, ezért az ételek, amivel eszik, általában erős karakterűek, savanyúak, sósak, csípősek.” Ilyen a naponta kétszeri étkezés hagyománya; a különféle savanyítókkal

készült leves, és ilyen a „friss vagy tartósított növénylevélbe csavart, ízesített, zsíros kása, amit Erdélyben tötikének, Moldvában valamely északi szláv nyelvből származó szóval galuskának neveznek. Ez az étel nemcsak mint táplálék játszik jelentős szerepet a moldvai magyar – és román – családok étkezésében, hanem a készítése is „felér egy ünnepi rítussal”, mert készítésének „legnagyobb értéke a munkaigényesség”. Ünnepi lakodalmakra való készüldéshez tartozott a galuska készítése is, hiszen a galuskatöltés mindig kalákában történt, sokan vesznek részt benne... „Egy lakodalomra vagy halotti torra több ezer galuskát kellett becsavarni, s ahhoz mennyi káposztát, hagymát, zöldséget, szalonnát kell apróra vágni!”

Nyisztor Tinka másik könyve doktori disszertációjának anyaga, amiben helyet kapott egy rövid módszertani fejezet, továbbá a hétköznapi és az ünnepnapok (húshagyókedd, keresztelő, lakodalom és a halotti tor) rendjének és ételeinek élvezetes bemutatása. A téma bőséges szakirodalmi és egy pusztinai főzőné fűzetének anyaga zárja a kötetet. Véleményem szerint azonban a könyv legértékesebb részei azok a szerző által műfaji vagy módszertani szempontból sűrűleírásnak nevezett fejezetek, amik úgy születtek, hogy a társadalomkutató személyesen részt vesz a megfigyelt közösség mindennapi vagy ünnepi életében, megfigyeli s följegyzik annak minden érdemleges mozzanatát. Itt érvényesültek aztán Tinka közösségi és személyes adottságai, elsősorban a valóságból és a néprajztudományban való jártasságából fakadó eredményes kapcsolatteremtő képessége. Érdemes idézni egy Külsőrekecsinből való mozzanatot, amit a más faluból, de mind csak Csángóföldről való néprajzkutató figyelt meg aprólékosan és értő szemmel baráti vendégeskedése alkalmával: „Reggel hét órakor megint csak én voltam a szobában és a kis Adrián, a többiek mind kint voltak és siettek a reggeli teendőikkel. Lucia a konyhában készítette a nap megkezdéséhez szükséges ennivalót, Véro néni látogatta a kamrát és néha sürgette a puliszka főzését, hogy indulhassanak

a mezőre. A nagy serpenyőben készült a 'pergelés': szalonna kockára vágva, kolbász, oldalas és 'nyulóka' azaz füstölt, csont nélküli karaj, mind szép apró kockákra darabolva. A vegyes húсок illata igen finom volt, ezért én is készültem enni. Téli időszakra jellemző ez a 'pergelés', csak télen készítik, amikor a kolbász, az oldalas és a karaj nincsen lesütve és eltéve zsírban a nyárra. Pusztinában 'rántott húsnak' nevezik és a legkedveltebb ételek közé tartozik. Puliszkával és savanyú káposztával szokás mártogatni a kolbászos, oldalas ízű zsírt. Ezt tettük mi is az asztal körül. A maradék húst, kolbászt becsomagolták a meleg máliba és betették a tarisznyába a többi étel mellé. A serpenyőt visszatették a helyére, a zsírt nem szokás belőle kimosni, legközelebb úgyis zsíros kerül bele.

A pusztinai nuntában, vagyis az utóbbi időben már a művelődési házban rendezett lakodalomban, ahol városból hívott román szakácsok helyi hagyományostól eltérő gyakorlatuk okozott gondot, a következőket jegyezte fel Tinka.

A kenyeret kint a hosszú folyosón készítették elő, felszeletelték és tányérokra rakták, onnan vitték az asztalokra. Nagy volt a forgolódás a 'tüzelőben' is, hiszen onnan is kellett ételeket felszolgálni. A városi szakácsok adagolták az általuk készített ételeket, a 'főzőné' a pusztinai ételeket. Beszélgettem a szakácsokkal, hogy most mi lesz, mert én is fogok segíteni az ételek kihordásánál. Nagyon izgultak, és bevallották, hogy fogalmuk sincs, csak azt tudják, hogy nekik szólnak, mikor kell az előétel é mikor a sült, mert közben van a galuska, de azt nem ők kezelik; nem beszélve arról, hogy a köretet, a piláfot kint készítik, azt majd az asszonyok fogják adagolni a tányérra. Már nagyon készenlétben álltak, mert szóltak, hogy hamarosan fognak ebédelni 'a keresztapa emberei'.

Tőlem érdeklődtek, hogy ez mi: 'Keresztapa emberei'? Miért van nekik külön étrend? Miért nem várják meg az összes vendéget, hogy akkor ebédeljenek, vacsorázzanak? Én is kénytelen voltam azt a választ adni, amit már sokszor hallottak: 'Mert nálunk így van'!

Ezekkel a sűrű leírásokkal a szerző nagyítóüveget tart a vizsgált témában a közösség fölé, amin át olyan részletekbe menően megismerhetjük egy-egy hétköznap, vagy ünnepi alkalom lefolyását, ami messze meghaladja a szokásos néprajzi leírások adatgazdagságát. Reméljük, hogy Nyisztor Tinka ennek a kutatási módszernek az útján halad további munkája során. A moldvai magyarok népéletének vizsgálata során mindinkább eluralkodó, egy-egy jelenségre röpké pillantást vető „kutatási módszerek” mellett az ő gyakorlata üde színfoltot és gazdag tudományos hozadékot jelenthet.

Energiájának jelentős részét a moldvai magyarok anyanyelvű vallásgyakorlatának érdekében kifejtett erőfeszítései emésztik, amit a moldvai katolikus egyház még mindig igyekszik akadályozni. De már látható egy-egy fény sugar, ami jelzi, hogy Tinka erőfeszítései nem hiábavalók. 1990 óta a moldvai magyarok közül ismét egyre többen járnak a Csíksomlyón pünkösdkor esedékes búcsúba, az ezredfordulót követően pedig már a bukóvini Kácsikán Nagyboldogasszonyok tartott búcsún is egyre gyakrabban nyilvánulhatnak meg a moldvai katolikusok magyar anyanyelvükön. 2019 óta havonta egy vasárnapon Bákóban magyar nyelvű szentmisén vehetnek részt a városban és a környékbeli magyar falvakból odalátogató hívek. Ilyenkor elsősorban Nyisztor Tinka vezetésével érkező pusztinai asszonyok kapcsolódnak a magyar nyelvű liturgiába, a többi faluban még nincsen, aki felkészítse a csak a románnyelvű miserendet ismerőket az anyanyelvű szertartásba való kapcsolódásra. Két, magyar szentes énekeket és imaságokat tartalmazó, Nyisztor Tinka által összeállított kiadvány a magukat Szent István gyermekeinek nevező pusztinaiak anyanyelvű vallásgyakorlatát segíti, de remélhetően előbb-utóbb más moldvai magyar települések közösségeinek identitását is erősítik.

Halász Péter

Dr. Bodó Sándor a Magyar Néprajzi Társaság elnöke és dr. Nyisztor Tinka

A Szent Úristen tartsa meg kenteket, erőben s egészségben. S örözze meg minden lépésikben.

Puskás Antal

Lányikból- Lányikba 1948

2. rész Vissza a kilátástalanságba

Sírva, zokogva elindult a lányiki Bot család életük legszerencsétlenebb útjára. Ameddig lehetett reménykedő pillantásokat vetettek a határ felé, vártak titkon egy szóra, hogy „hè emberek jöjjenek vissza...”, de ez a mondat nem hangzott el.

Tudták ők is, hogy nincs más lehetőség, csak vissza Lányikba. Lehajtott fejjel, szótlanul, csendben, sírva, lélekben megtörve ment ez a hat ember a poros földúton. Minden lépésükkel távolabb kerültek életük legnagyobb álmától, hogy eljussanak Magyarországra. De lépésről-lépésre egyre közelebb a legnagyobb félelmükhöz, hogy mi lesz ha visszaérnek falujukba? Nem voltak sem éhesek, sem szomjasak, a bú s a bánat töltötte el őket, a félelem megbénította mindenüket.

Már semmi sem számított!

Ahol éppen reik setétedett, ott esszekuporodtak mint a malackák, egymást átkarolva, melegítve aludtak a szabad ég alatt. Még egy kicsit beszélgettek, míg el nem aludtak. Azt mondja az ember: „Látod-e asszon mennyire sokat imádkoztunk, kértük a Szent Úristent, hogy segéljen meg münköt s ládd-e nem segített réttünk. Há most ki vagyunk maradva az utak szélyire, met nics se házunk, semmink csak a gúnyáink mik réttünk vannak, s a nagy bú a szívünkbe, mit kell vigyünk, mint egy nagy követ. S a gyermekek sokszor kérdették: „Táti s mámi há métt kell visszamennyünk?” „Hagyjátok el gyermekeim mett egyszer s egyszer nekünk es jó leszen. Én s édesanyátok, lehet nem érzük meg de tük... higgyétek meg, elértek Magyarfödre, oda hol tük fel kellett volna nőjete, met hogy írták a testvéreik, erőst szép ország az.” Így biztatva egymást, néha-néha sírdogálva haladtak, mikor a lábaikon, s mikor trinvel, vaj egyszer-egyszer egy zeker felvette ökö. Meddig tartott az ételik mit kaptak, addig a gyermekeknek adták a többet, nehogy betegek legyenek, me akkor még nehezebb lesz nekik. Az asszon s az ember evett mit kaptak (találtak) az utak széjein. Nyár vót, elébb-elébb kapódtott egy vackor fa, vagy meggy, vagy szeder s ők avval elvótak. A gúnyáik elváslottak, megkoszlódtak. S egy hónapi nehezséges út után, visszaértek Lányikba. Mikor béértek a faluba setét éjj vót. Az utcákon nem járt senki, csendesség ült a falun. Pódorosba mentek az ember édesapjáéhoz. Bésiettek a kapun, lassacskán megzergették az ablakot, egyszer szól valaki: „Há ki van odaki?” „Mük vagyunk édesapám, csapjon bé münköt.” Mikor az ajtót megnyitották sírni kezdett mindegyikük, az édesanyik es felkött, s mikor meglátta, hogy a fia, s felesége gyermekestől visszaértek, a haját kezdte tépni, s hangosan siratózni. Eleget csendesítették, hogy a szomszédok meg találnak ébredni s akkor megtuggya az egész falu, mikor elcsendesedtek, azt mondja az édesanyik: „Mi lészen, mikor a pap megtuggya???” az egész falu veszen csúfságra münköt, s a pap ki fogja prédikálni.”

A legnagyobb félelmük a paptól volt, mert eddig is, meddig nem tértek vissza, minden misén kipredikálta, hogy ez s ez a család elment Ungurestibe, s akik elmentek, mük vegyük úgy, mintha meg lennének halva. Há úgy es történt, másnap megtudta az egész falu, hogy Bot Jánosék visszatértek, nem értek el Magyarfödre. A pap kipredikálta az egész falu előtt, s kimondta, hogy kik Ungurestibe mentek s visszajöttek, ő hezza semmiét ne mennyenek, s egy esztendeig nincs mit keressenek a templomba. Met bünösök s rontják meg az embereket, s a szentmisét. Hónapok teltek el, mire a falu visszafogadta ökö, de sokat

bántották, csúfoltokdta velük, még a kútból sem hagyták hogy vizet merítsenek (a közös kutak az út szélin álltak, négy - öt család közös használatában). Nagy szegénységbe, az édesapjik házában ültek nyolcan, me mikor elmentek akkor mindeniket eladták s mikor visszatértek nem vót hová mennyenek. Dógoztak, mit tudtak, vót egy tehenkéjlik, s egy fóka (10-12 darab) berbéc, jártak a bojérhoz dógozni, s egy kicsit mindig elébb juttak. Mikor elémentek az úton, hogy az ő házik vót, megállottak s ott sírtak a

kapuba, úgy sajnálták, hogy a szívük szakadott meg.”Istenem istenem! Métt kellett mük meginduljunk, Magyarfödre? Most kimaradtunk az utak szélyire. De örökké imádkoztak s kérték a szentúristent, hogy segéljen meg ökö, s legyen egészség az egész családban, mett akkor tudnak dógozni, s egy cseppet elébb jutni. Eltöt vaj három-négy esztendő, mikorra tudtak venni Pódorosba egy kicsike födecskét, hogy ha a Jóisten megsegíti öket, akkor házat csánnak oda. Mikor este mind együtt vótak, alig tértek meg abba a kicsi, kicsi házba, örökké azt mondta Bot János a gyermekeiknek ”Édes gyermekeim, hálát adok a jó Istennek, hogy megtartott münköt egészségben. Imá jó itt es Lányikban, ha a szentúristen így rendelte, de, tuggyátok meg, ti nem itt kellene üljete, s mük sem! Tük Magyarországba kellett lenne felnőjete, abba a szép országba, hol a testvéreink, s komáink, s a nyámjaink ülnek. Ezek a szavak minden nap többször elhangzottak, ezekkel a mondatokkal keltek s feküdtek. Magyarország, az a szép ország.

Lüdérc-Kata

Abba az üdöbe' hittek a lüdércbe' 1 , hogy az mi vót, én nem tudom! Azt mondják, hogy valamilyen tűz az égen, a levegőbe, s kihez bément, meggyötörte, megkínozta. Ilyeneket beszéltek, de én nem tudom, abba' az üdöbe vót, s most nincs, ... hova lettek el azok es?!

Édesanyámtól hallottam, hogy mesélte az az ember, hogy vele történt meg... Én ismertem az öreget, ott, Görbén 2, ahol édesanyám született, s a feleségit es, valamilyen János vót, a gyermekeiből még most es élnek!

Az ember nagyon-nagyon szerette a feleségit, akkor még leány-s legények vótak, udvarolt neki. Közbe a leánnak 3 került egy másik valaki, s úgy búsulta a legén! Éjjel eccer hallja, hogy nyílik az ajtó, s há jó bé a leán. Katának hitták a leánt. Szépen, csángóson fel vót ötözve, vót vagy öt-hat sor gyöngy a nyakába'. Késő éjjel, éjfél körül tudtam, hogy nem ő.

Azt kérdeztem:

- Te itt mit keresel?- s akkor a leán reja akart borulni, hogy csókolja.

Akkor neki eszibe jutott, az, hogy az ilyent bal kézzel lehet megfogni. Ahogy a bal kezével szembe kapott, a gyöngyöket fogta meg, s leszakította. Hallotta, -úgy-e abba' az üdöbe nem vót szőnyeg a padlón-, ahogy peregnék a gyöngyszemek le a födre, s gurulnak el. A leán megfordult, s az ajtón kiment. Az ember felkelt, lámpát gyújtott, de sehol, még egy szem gyöngy se vót!

Másnap panaszkodta, hogy Kata ott járt, de a leán azt mondta: ő nem járt sehol se! S azt mondták, hogy: há a lüdérc vót, a szépasszony, me' búsult nagyon, s megkísértette. Oszta, hogy igaz-e, nem-e... ?!

Igaz, hogy én nem hiszem! Az ilyeneket nem, de hogy az embert az ördög megkísértheti, azt hiszem. Az ördög ahhoz hozza fér. Az személyesen nem jelentkezik, hogy „most itt vagyok!”. Úgy-e mondják, hogy az embert bűnre csábítsa4, s minden rosszra belé viszi. Az olyan, azt mondják, az ördöggel adja esze magát, ... osztá nem tudom, azt se! Az ember próbálja a rossztól távol tartani magát, s akkor az ördögtől nem kell félni. Ha nem teszen rosszat, s nem csinál rosszat, s nincs mitől félni!

1. lüdérc: lidérc

2. Görbe: Görbe pataka

3. leán: leány (mindkét változat használats, mint pl. a gardon/ gardony szóban

4. csábítsa: csábítja

*Elmesélte: Tankó Eszter, Gyimesfelsőlóki énekes
Lejegyezte: Ábrahám Judit, népzeneész (2018)*

Találós kérdés

Megkértek hogy illusztráljak pár, azonnal megérthető szólást, szófordulatot, hasonlatot, melyek egy külföldi számára nem egyből, vagy egyáltalán nem értelmezhetők. Lássuk, ti egyből rájöttök, hogy mi ez itt?

Kádár Elemér

Támogassa Ön is a Lakatos Demeter
Csángómagyar Kulturális Egyesületet
személyi jövedelemadója 1%-val!

Adószámunk: 18042852-1-13

Támogatásával hozzájárul egyesületünk
értékmentő munkájához, melynek célja a moldvai
magyarság, a csángó értelmiség támogatása.

moldvai mahala
MAHALA DANCE
tánc óra
cigány tánclépés alapokkal
/ with basics of gipsy steps /
Vezeti / By : Ábrahám Judit
member of CID Unesco tag
szombatonként
helyszín, időpont: változó
<https://juditabraham.wordpress.com/> +36 20 521 2069 abrahamjud@freemail.hu

Moldvai mahala

Női szóló tánc

A mahala a moldvai és erdélyi cigány táncok egy specifikus eleme, melyet férfiak is, nők is járnak összefogózkodás nélkül. Balkáni eredetű, új stílusú tánc, hastánrcra jellemző motívumokkal. Az órán alap tánctechnikai elemek elsajátítására kerül sor, mely segíti más táncok technikájának a fejlesztését.

A mahala divatos Erdély-szerte, és egész Románia-szerte.

Táncórák szombatonként a Jurányi Közösségi Házban (Jurányi Közösségi Produkciós Inkubátorház Budapest, 1027 Jurányi u. 1. ZéróPlusz Tánc Stúdió: első emelet!)

Vezeti: Ábrahám Judit /CID-Unesco, Nemzetközi Tánc Tanács tagja, Népművészet Ifjú Mestere

Legyen Ön is Keresztapa, Keresztanya!

"Jelképes keresztszülővé válásával egy csángómagyar kisgyermek tanulási lehetőségét segíti, és általa betekinthez a csángó emberek életébe, megismerkedhet történelmükkel, gazdag hagyományaikkal, életre szóló barátságokat köthet!"

Keresztszülők a Moldvai Csángómagyarokért Egyesület
Székhely: 1126 Budapest, Böszörményi út 22.
Email: willemse@t-online.hu
www.keresztszulok.hu

www.pannonianyomda.hu
tel: +36 1 412 52 03
fax: +36 1 4125260
nyomda@pannonianyomda.hu

Teljeskörű nyomdai szolgáltatások

- iskolai emlékkönyvek
- ballagási meghívók
- iskolai szóróanyagok
- bemutatkozó anyagok
- egyedi tankönyvek
- üzleti jelentések
- bemutatkozó brossurák
- térképes tájékoztatók
- reprezentatív nyomtatványok
- meghívók
- formanyomtatványok
- reklámnyomtatványok

Gyorsaság elérhető áron